

Sociální charakteristiky lidí bez domova

Bc. Petr Šimon, DiS.

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Petr ŠIMON, DiS.**
Osobní číslo: **H118565**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Sociální charakteristiky lidí bez domova**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:
- na vymezení hlavních sociálních charakteristik osob bez přístřeší. Kdo jsou lidé bez domova? Jaká je jejich vnímaná sociální identita a kvalita života?

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- HRADECKÝ I., *Bezdomovství – extrémní vyloučení. Naděje*, 1996
HRADECKÝ I. kolektiv, *Definice a typologie bezdomovství. Naděje*, 2007
MÜHLPACHR P., Vaňurová H., *Kvalita života*.
KOL. autorů, *Návrh udržitelného rozvoje soc. služeb pro bezdomovce*. Grada, 2007
PRŮDKOVÁ T., NOVOTNÝ P., *Bezdomovectví*, Triton, 2008
SEKOT. A., *Sociologické texty*, Brno, IMS, 2004
SEKOT. A., *Aktuální problémy sociální patologie*, Brno, IMS, 2009
VÁGNEROVÁ M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Portál, 2008
HAYESOVÁ, N., *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998
MATOUŠEK, O., a kol. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005
ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B., *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.**

Katedra sociální pedagogiky

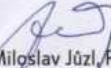
Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2013**

V Brně dne 30. listopadu 2011

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloš Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

PETR ŠIMON

Jméno, příjmení studenta

V Brně 20.3.2013

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávající zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, udije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odprá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybného projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje vybraným sociálním charakteristikám u lidí bez domova. Práce je rozdělená na dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část poskytuje základní vhled do problematiky. Definuje bezdomovství, popisuje příčiny a rizikové faktory podílející se na jeho vzniku, věnuje se problémům a celospolečenským změnám v soudobé postmoderní společnosti.

Druhá část práce je praktická a obsahuje výzkum. Prostřednictvím kvantitativní výzkumné strategie je interpretováno, jak lidé bez domova vnímají následujících pět oblastí: 1) **sociální situaci** – jak lidé bez domova vnímají svoji současnou situaci, 2) **sociální identitu** – vnímání sebe sama, jak vnímají ostatní i celou společnost, 3) **hodnoty** – jaké hodnoty jsou pro osoby bez přístřeší důležité, 4) **sociální oporu** – jak moc je pro ně důležitá přítomnost někoho jiného, 5) **kvalitu života** – spokojenost či nespokojenost s vybranými ukazateli kvality života.

Klíčová slova:

Lidé bez domova, bezdomovství, psychický handicap, sociální handicap, mentální handicap, kvantitativní výzkum, dotazník, kvalita života, sociální identita, hodnoty, sociální opora.

ABSTRACT

The thesis deals with some of the social characteristics of homeless people. The work is divided into two main parts, theoretical and practical. Theoretical part offers the essential insight into the field. The definition of homelessness can be found there as well as the specification of its roots and factors leading to this kind of social-pathological phenomenon in connection to the postmodern society.

The practical part contains the inquiry. The quantitative research strategy was used to explain how people experiencing homelessness perceive the following areas. Firstly the social situation as such is considered. Social identity and the self is the second topic, while the third area covers the question of personal values. The social support realized through other people is the subject of the research as well. Finally, the quality of life without permanent home, seen from the point of view of the people experiencing homelessness, is explained.

Key words:

People experiencing homelessness, homelessness, psychosocial disorder, intellectual disability, quantitative research, questionnaire, quality of life, social identity, values, social support.

Děkuji panu prof. PhDr. Pavlovi Mühlpachrovi, Ph.D. za trpělivost a velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěl poděkovat své rodině za morální podporu i pomoc a v neposlední řadě lidem bez domova, kteří mi umožnili nahlédnout do svého života a bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Sociální charakteristiky lidí bez domova“ zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Vdne

.....

Podpis

OBSAH

ÚVOD	9
I Teoretická část	11
1 Charakteristika soudobé společnosti	12
1.1 Postmoderní společnost	12
1.2 Společenské změny.....	13
1.3 Životní styl soudobé společnosti	16
1.4 Kvalita života – Quality of Life	17
2 Bezdomovství	20
2.1 Definice pojmu	20
2.2 Typologie bezdomovství	21
2.3 Lidé bez domova	23
2.4 Osobnost bezdomovce	25
3 Rizikové faktory a determinanty podílející se na vzniku bezdomovství	27
3.1 Faktory a příčiny.....	27
3.2 Sociální handicap.....	29
3.3 Psychický handicap.....	30
3.4 Mentální handicap.....	31
II Praktická část	33
4 Výzkum	34
4.1 Výzkumný problém a cíl výzkumu.....	34
4.2 Metodologie.....	35
4.3 Charakteristika výzkumného souboru	36
4.4 Interpretace výsledků výzkumu	59
4.5 Návrhy a opatření	63
Závěr	64
Seznam použité literatury	66
Seznam příloh	69

ÚVOD

Bezdomovství jako krajní forma sociální exkluze je nepochybně jedním z nejviditelnějších sociálně patologických jevů současné doby. Přestože se tento fenomén stále častěji stává předmětem zájmu odborné veřejnosti, znalosti o něm nelze považovat za dostatečné. Je tomu tak i proto, že problematika bezdomovství je považována za ryze okrajový problém. Situaci neusnadňuje ani fakt, že ve veřejném mínění stále převládají předsudky a zažitá stereotypy o „typické“ osobnosti bezdomovce jako jednotlivce i charakteristice celé komunity. Rostoucí náklady na pomoc a přitom malá naděje návratnosti jsou dalšími nevíтанými skutečnostmi. Nicméně se zhoršující se ekonomickou situací, narůstající nezaměstnaností a obecnou pauperizací lze očekávat další nárůst jedinců ohrožených sociální exkluzí. Společenské vyloučení však nemusí být konečným stavem, má-li společnost jako celek sílu a vůli pomoci. Daleko rozumnější je však tomuto fenoménu předcházet.

Kromě vysoké aktuálnosti je dalším důvodem proč se věnuji tomuto tématu fakt, že s osobami bez přístřeší pracuji již téměř 12 let. Měl jsem tak možnost poznat nespočet životních osudů a cest. Kdo s lidmi bez domova začne pracovat, brzy na ně změní náhled. Poznává, jak různorodá je to skupina lidí, kteří z různých příčin neunesli odpovědnost za vlastní život.

Diplomová práce si klade za cíl shrnout nejdůležitější poznatky o problematice bezdomovství, přispět k hlubšímu poznání tohoto jevu, vymezit základní pojmy, osvětlit souvislosti, upozornit na předsudky a nepravdy s bezdomovstvím spojené.

Cíl diplomové práce je možné rozdělit na tři dílčí cíle:

1. V obecném slova smyslu přispět k větší informovanosti o problematice bezdomovství.
2. Upozornit na skutečnost, že obvykle uváděné příčiny bezdomovství nejsou vždy hlavními ani jedinými důvody vzniku tohoto jevu.
3. Prostřednictvím výzkumu zanalyzovat vybrané aspekty kvality života lidí bez domova.

Práce se skládá ze dvou částí: teoretické a praktické. Dále je rozčleněna na čtyři hlavní kapitoly. První kapitola se věnuje charakteristickým rysům soudobé postmoderní společnosti, všímá si společenských změn, životního stylu a kvality života. Druhá kapitola poskytuje základní pojmový rámec pro pochopení problematiky - vysvětluje základní pojmy, typologie a charakteristiky. Třetí kapitola je zaměřená na rizikové faktory a determinanty podílející se na vzniku bezdomovství, jmenovitě na sociální, psychický a mentální handicap. Čtvrtá kapitola se celá věnuje výzkumu. Prostřednictvím kvantitativní výzkumné strategie je interpretováno jak lidé bez domova vnímají některé vybrané aspekty svého života. Nejprve je představen výzkumný problém a cíl výzkumu, následuje seznámení s výzkumnou metodou a průběhem realizace výzkumu. Na závěr jsou získaná data interpretována, respektive vyvráceny, či potvrzeny hypotézy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Charakteristika soudobé společnosti

1.1 Postmoderní společnost

Žijeme v podivuhodné době, o níž se dá říct ledacos, rozhodně však ne, že je nudná. Svět nám závratnou rychlostí poskytuje velké radosti a stejně tak velké starosti a nikdo neví, co nás čeká - zda bude toto století naplněno novými válkami, globální klimatickou katastrofou, vzrůstající nespravedlností, nebo naopak prosperitou a mírem. Faktem je, že *„veškeré velké a rozsáhlé vize, které byly doprovázeny revolucemi a válkami, ztroskotaly. Koncem minulého století ztroskotala i poslední obrovská vize komunistického spravedlivého a dobrého světa, aniž by byla nahrazena vizí novou. To nám dává příležitost zamyslet se nad současným stavem naší civilizace a postavením člověka v ní“* (Mühlpachr, 2008, s. 8).

Od konce 60. let 20. století se v sociologii začíná hovořit o tom, že vyspělé západní společnosti vstoupily do nové fáze svého vývoje. Výraz postmoderna se postupně objevuje coby ústřední pojem mnoha oborů. V různých kontextech se pro postmoderní společnost souběžně užívá různých pojmů, například: postindustriální, postfordistická nebo také společnost informační. *„Jedná se o společnost vyžadující posun našeho způsobu uvažování a hodnotové orientace od kvantitativního, lineárního a jednodimenzionálního ke kvalitativnímu a multidimenzionálnímu“* (Jirásková, 1997, s. 56).

Pro postmoderní společnost je charakteristická pluralita. Zpochybňuje západní etnocentrismus, usiluje o spravedlnost a rovnoprávnost různých názorů. Důsledkem plurality je však nivelizace hodnot a tradic. Dle Lipovetskeho¹ tuto společnost charakterizuje masová lhostejnost². *„Lhostejnost způsobená přemírou, a nikoli nouzí, nadbytkem podnětů, a nikoli jejich nedostatkem. Co ještě může udivit nebo šokovat? Postmoderní společnost nemá žádné idoly ani žádná tabu, konzumujeme svou vlastní existenci- prostřednictvím médií a zábavy“* (Lipovetsky, 1998, s. 14).

Lipovetsky dále uvádí: Pod tíhou omylů, havárií, nezamýšlených důsledků, nevyřešených otázek a duchovní prázdnoty společnost opustila víra v neomylnost vědy a všemohoucnost

¹ Gillesse Lipovetsky – francouzský sociolog a sociální filosof.

² Lhostejnost se týká zejména věcí veřejných (res publica).

moderních technologií. Dobu ovládla fascinace přítomností a okamžitými prožitky. Smysl pro historickou kontinuitu se tím vytratil. „*Dnes žijeme sami pro sebe, nestaráme se o své tradice ani o ty, kteří přijdou po nás*“ (Lipovetsky, 1998, s. 65). Naší dobu charakterizuje nesmírné zaujetí pro vlastní osobnost, lačnost po identitě, po odlišnosti, po zachování, po okamžitém osobním naplnění, snahou o vyšší životní úroveň a celkově kvalitní život, který je symbolizován kultem nikdy nekončícího mládí, kultem těla a fyzické krásy, posedlostí zdravím, kultem věčné pohody. Být *free*, být *cool*, být *in* (Dufková a kol., 2008, s. 204). Kromě již zmíněného extrémního individualizmu, Mühlpachr (2008, s. 8) uvádí jako další rys postmoderní doby dynamizmus, který popisuje jako „*vnitřní tendenci společnosti k samovývoji. Vede k neustálému urychlování vývoje a strhává ke stále větší dynamice i jednotlivce.*“

Shrme-li si fakta, můžeme s jistotou říci, že se postmoderní společnost vyvinula pod vlivem racionálního myšlení, vědy i moderní technologie, ale přesto, či snad právě proto, se svět stává místem, který se nám mnohdy vymyká. Ocítáme se v rizikových situacích mnoha dimenzí a máme před sebou nové formy nejistot (Sekot, 2004, s. 175). Současná společnost je rovněž charakteristická postupnou sekularizací, globalizací, konzumem, hédonizmem, ekologickými problémy, extremismem, stárnutím populace, přelidněním, nukleárními hrozbami, genovým inženýrstvím, informačními technologiemi, apod. Obecně lze říci, že se jedná o velmi nestabilní a proměnlivou dobu, která spolu nese spoustu jasných výzev, kdy záleží na každém z nás, jaký postoj k nim zaujmeme, neboť „*každá doba má svou vlastní kolektivní neurózu a potřebuje k jejímu zdolání svou vlastní psychoterapii*“ (Frankl, 1994, s. 82).

1.2 Společenské změny

Společnost prochází v současné době řadou proměn. Rychlý rozvoj na poli vědeckém i celospolečenském zvyšuje nároky, kladené na současnou generaci. Výrazně tak stoupá obtížnost integrovat se úspěšně do společnosti (Bargel, Mühlpachr, 2010, s. 19). Slovy Jana Kellera: „*Lidé mají potřebu vyznat se ve světě, ve kterém se zcela bez vlastního přičinění ocitli. Není –li tato jejich potřeba uspokojena, vznikají těžkosti s přizpůsobením se prostředí, se zvládnutím měnících se situací, s vybudováním pocitu vlastní identity*“ (Keller, 1994, s. 28).

Synonymem dnešní doby se stala změna. Neustálé technické, ekonomické a sociální změny vyvolávají v mnohých z nás nejistotu, strach a úzkost. Stále se musíme něčemu přizpůsobovat, nově se orientovat v rychle se měnících společenských procesech i sociální struktuře naší společnosti. Často neřešitelné situace, destrukce lidských vztahů, zhoršující se životní prostředí, neuspokojivá míra potřeb hmotných, psychických i sociálních plodí v nás nespokojenost, desilusi a konflikty. Prohlubující se rozdíly mezi bohatými a chudými, nejistota v oblasti pracovních příležitostí a základních lidských potřeb vedou k ohrožení soudržnosti lidské společnosti.

Obdobně Keller (2010, s. 3) hovoří o nerovnosti a chudobě. Bohatí jsou stále bohatší, chudí stále chudší. Dosud v historii nebyl zaznamenán tak velký rozdíl v bohatství a životní úrovni mezi jednotlivými zeměmi. „*Postindustriální společnost nese s sebou nečekaně tvrdou realitu prohlubujících se sociálních nerovností a nárůstu chudoby a bídy.*“ Keller hovoří o přechodu od nerovnosti k nesouměřitelnosti. Svět elit, středních vrstev a deklasovaných³ se od sebe prudce vzdalují a žijí v nesouměřitelných podmínkách. Dokonce „...v ekonomicky nejvyspělejších zemích narůstají počty těch, kteří jsou víceméně trvale vyloučeni z trhu práce a klesají pod práh chudoby. Ve Spojených státech bývají tyto lidé žijící na dně společnosti označováni hanlivým termínem podtřída (*underclass*). V Německu, Nizozemsku a severní Itálii se o nich hovoří jako o obětech „nové chudoby“. Ve Francii, Belgii, Španělsku a v některých zemích Skandinávie jsou označováni jako sociálně vyloučení“ (Keller, 2010, s. 89).

Dalším charakteristickým rysem naší společnosti je neustále pokračující trend – **oslabování sociálních vazeb**, rozklad tradičních pospolitostí, do nichž je člověk zapojen a v nichž nachází oporu. Člověk je stále více ponechán sám sobě, izolován od jiných a od pospolitosti (Mühlpachr, 2008, s. 10). Postupně tak dochází k rozkladu tradiční rodiny a s ní spojených rolí (bezdětná manželství, nemanželské rodičovství, rozvodovost, neúplné rodiny, absence výchovného vzoru, ztráta autorit v rodině atd.).

Další problém, který se nás bezprostředně dotýká je **stárnutí populace**. Stále se zvyšující počet starších lidí (postproduktivního věku) a jejich stále vyšší podíl na celkové populaci.

³ Deklasování – osoby, které charakterizuje sociální deprivace, materiální nouze a postrádající skupinové vědomí.

Tato skutečnost s sebou nese řadu problémů – sociálních, ekonomických, mravních i dalších.

Rovněž **nezaměstnanost** se stává jedním z hlavních problémů dnešní doby. Rozvoj vědy vyvolal prudký rozvoj techniky až do té míry, že technika už nepomáhá, nýbrž ohrožuje lidstvo. U člověka vyvolává stresy tím, že jí již nestačí. Klade na člověka stále větší nároky a navíc ho zbavuje práce. Jde přitom o tzv. strukturální nezaměstnanost, vyplývající z technického pokroku a ekonomického dynamizmu. Nejzávažnější problém je, že již značná část populace v ekonomicky nejvyspělejších zemích nikdy nepracovala, nemá naději pracovat a fakticky ztratila schopnost pracovat. Zejména mladí nezaměstnaní se tak stávají časovanou bombou (Mühlpachr, 2008, s. 9).

Příkladem snahy pojmenovat problémy a hledat příležitosti k řešení je například Deklarace tisíciletí OSN, ve které zástupci států světa stanovili osm základních cílů, které by se měly naplnit do roku 2015:

- ✓ Snížit chudobu a sociální vyloučení
- ✓ Dosáhnout univerzálního primárního vzdělávání
- ✓ Prosazovat rovnost mužů a žen
- ✓ Snížit dětskou úmrtnost
- ✓ Zlepšit zdraví matek
- ✓ Boj s HIV/AIDS a dalšími nemocemi
- ✓ Zajistit environmentální udržitelnost
- ✓ Vybudovat globální partnerství pro rozvoj (UNDP, © 2013)

Bohužel palčivé problémy současnosti se nedaří v postupující globalizované společnosti uspokojivě řešit. Lidstvo spotřebovalo po druhé světové válce více přírodních zdrojů než za celou předcházející historii. Environmentální problémy, jako odlesnění, eroze půdy, znečištění vody a vzduchu, toxické odpady, budou stále vážnějším problémem. Zeměkoule se zahřívá, zásoby podzemní vody klesají na všech pěti kontinentech. Terorismus se stává stále nebezpečnějším a obtížněji předvídatelným. Chemické, biologické a nukleární zbraně se mohou stát dostupnými i pro jednotlivce. Ke globálnímu kolapsu může dojít různým způsobem - změnou klimatu, šířením nových typů nemocí, válkami, klesající porodností nebo kombinací těchto a dalších neznámých faktorů (Šubrt a kol., 2008, s 126).

1.3 Životní styl soudobé společnosti

Životní styl má v běžném povědomí řadu různých asociací a představ. Vyjdeme-li z nejobecnějšího vymezení: životní styl je způsob, jakým lidé žijí (Duffková a kol., 2008, s. 51). Jaký je tedy životní styl soudobé společnosti? Z předešlého textu se může zdát, že trvalým atributem postmoderního životního stylu je *nespokojenost*. A to i přesto, že „většinou“ z nás se nikdy nedařilo tak dobře jako nyní, ovšem i tak si neustále stěžujeme. O co své tvrzení opírám? Existují výzkumy (Eriksen, 2008, s. 7), z nichž vyplývá, že obyvatelé západního světa jsou v dnešní době přibližně stejně spokojeni – či nespokojeni – jako byli před padesáti lety. Jiné výzkumy ukazují, že lidé v Indii, Mexiku a Vietnamu jsou stejně spokojeni jako my, i když jsou po materiální stránce mnohem chudší. *„Co je tedy potřeba k tomu, aby se člověk měl dobře, a proč nám není ještě lépe, než nám nyní je? Máme přeci všechno, my, co žijeme v dnešní době, a máme to štěstí, že patříme k nejbohatší pětině lidstva, tedy k oněm dvaceti procentům, která spotřebovává osmdesát procent zdrojů“* (Eriksen, 2008, s. 7).

Dalším atributem životního stylu soudobé společnosti je *konzumerismus*. *„Je to tendence nadměrně nakupovat a hromadit předměty a požitky za účelem zvyšování osobního štěstí“* (Wikipedie, 2013). Pomineme-li fakt, že konzumní způsob života předpokládá jistou ekonomickou úroveň a svým způsobem odráží vyšší životní úroveň, jeho dopady jsou převážně negativní. Kromě dopadů na životní prostředí, má svůj nezanedbatelný vliv na psychiku člověka. Ten se postupně učí potřebovat věci, které ve skutečnosti vůbec nepotřebuje. Výstižně o konzumu hovoří Fromm. *„Konzum je výrazem neklidu a úniku před sebou samým, zabývat se neustálým vyhledáváním nových věcí, nebo zájmem vyzkoušet nejnovější hříčky, nám jenom zabraňují v tom, abychom se přiblížili sami sobě a druhým lidem“* (Fromm, 1992, s. 137).

Skutečně novým jevem, který výrazně zasáhl do našich životů, je vznik informační společnosti, z níž pramení *informační přesycenost*. V posledních desetiletích jsme svědky neuvěřitelného tempa v nárůstu informací. To souvisí s rozvojem techniky, využíváním počítačů, internetu a masmédií. Pokračuje nástup umělého světa znakového typu, nástup virtuální reality. Znakový svět začíná převažovat nad reálným. Objevuje se nové nebezpečí – počítačová a informační narkomanie. Jak se zdá, produkty nových technologií mají ambivalentní přínos: vedle racionalizace mohou podporovat i takové jevy, jakou je

manipulace. Nová média efektivně odvádějí naši pozornost od podstatných problémů k těm nepodstatným, vštěpují nám další nové potřeby a touhu bavit se (Šubrt, 2008, s. 11).

Jen málo sociálních jevů dokáže vzbudit tolik emocí a rozporuplných hodnocení jako je *globalizace*. Globalizaci označuje koncept společenské změny, který představuje stále sílící ekonomické, sociální, kulturní a politické propojení. Svět se jakoby zmenšuje, ale současně unifikuje. Události mají mnohem větší dosah svého působení. S růstem provázanosti narůstá i počet rizik, nejistota a tendence k nestabilitě. Globalizace má značný vliv nejen v oblasti ekonomické, ale i kulturní, politické, vojenské, technicko-informační atd.

Na první pohled se může životní styl jevit jako jev veskrze individuální. Podíváme-li se na věc s větším odstupem, zjistíme, že životní styl není ani zdaleka tak individuální, jak na to dnes vesměs aspiruje. Sociální role jako systém oprávněných očekávání, vztažených k určitému místu ve společnosti – není něčím, z čeho by bylo možné vycouvat či vymluvit se. Jakmile jednou na nějakém místě jsme, musíme se podle toho chovat, na tom závisí nejenom naše osobní úspěšnost, ale i celé to jemné předivo vzájemných závislostí, které říkáme společnost (Možný, 2002, s. 143).

1.4 Kvalita života – Quality of Life

Přestože o kvalitě života (QOL) bylo již napsáno velkém množství děl, a to z pohledu nejrůznějších oblastí lidského poznání, jednotný koncept nebyl dosud vytvořen. Zájem o kvalitu života má kořeny již v dávné minulosti, ale výrazněji se začíná objevovat až po druhé světové válce. Tento původně politicko-ekonomický pojem získal postupně své stálé místo také na poli společných věd (sociologie, psychologie), lékařství, ošetrovatelství a pedagogiky (Vaňurová, Mühlpachr, 2005, s. 5).

Kvalita života bývá vymezována nesčetnými způsoby, od velmi obecných definic, např. „schopnost vést normální život“, „seberealizace“, atp. až po komplexnější definice, které se zaměřují na jeden určitý aspekt kvality života. Odborníci z různých oblastí pohlížejí na pojem kvalita života různě – z perspektivy svého oboru, ovlivnění účelem měření. Obecně lze říci, že se pojem kvality života pohybuje někde mezi životní úrovní a spokojeností, přičemž objektivnímu pólu je blíže v politice, ekonomii a subjektivnímu v medicíně, sociologii a psychologii (Šubrt a kol., 2008, s. 132).

Stěžejními indikátory QOL jsou důležitost a spokojenost. Čili, jakou důležitost člověk přikládá dané oblasti a jak je s danou oblastí spokojený. Člověk může být nespokojen s oblastí, kterou považuje za málo důležitou, a tak celková spokojenost s kvalitou života bude dobrá. A naopak nespokojenost v oblasti, která je důležitá bude mít za následek celkové snížení kvality života.

Ke kvalitě života můžeme přistupovat ze dvou hledisek, subjektivního a objektivního, přičemž v současnosti převládá jako zásadní a rozhodující hledisko subjektivní.

Subjektivní hledisko kvality života se týká jedincova vnímání postavení ve společnosti. Spokojenost je závislá na jeho osobních cílech, zájmech a očekáváních.

Objektivní hledisko kvality života sleduje zejména materiální zabezpečení, sociální podmínky života a zdraví (Vaňurová, Mühlpachr, 2005, s. 17).

Payne (2005, s. 229) dodává: *„každý člověk posuzuje kvalitu svého života individuálně“*, *„závisí to na zemi, ve které žijeme, na kultuře, ve které jsme vychováni, i době, v níž žijeme“*, *„cesta ke kvalitnímu životu je vysoce individuální.“*

Kvality života reprezentují velmi rozsáhlou oblast činitelů. Tyto činitele Jesenský (2000, s. 81) rozděluje do dvou základních skupin:

Vnější činitelé – představují podmínky života (např. společensko-kulturní, pracovní, ekonomické a materiální faktory). Tato oblast koresponduje s objektivní dimenzí QOL.

Vnitřní činitelé – psychické a somatické vybavení (aspekty ovlivňující rozvoj a integritu osobnosti).

Jak je zřejmé, kvalita života je složitý a velmi široký pojem. Zkoumá zejména **materiální, psychologické, sociální, duchovní** a další **podmínky** pro zdraví a šťastný život. V současnosti se preferuje multidimenzionální holistická koncepce člověka jako bio-eko-psycho-sociální jednotky. V minulosti byla pozornost věnována odstraňování a zmírňování útrap nemocných, chudých; později byla zkoumána spokojenost s prací a životem, nyní je středobodem zájmu měření a analýza pohody, kvality života (štěstí) (Šubrt, 2008, s. 129).

Kvalita života je také o potřebách, jejich uspokojování, o hodnotách, o individuálních žebříčcích hodnot. Teorie potřeb jsou dále úzce spojeny s teoriemi motivace. **Člověka motivují jeho vnitřní potřeby, ty jsou individuální, mění se v čase a ve vztahu k prostředí.**

Protože diplomová práce se primárně nevěnuje kvalitě života, uvedl jsem z tohoto interdisciplinárního oboru zkoumající kvalitu na různých úrovních, jen základní teoretické poznatky. K této problematice se však vracím v poslední kapitole, kde několik výzkumných otázek věnuji vybraným aspektům kvality života lidí bez domova.

2 Bezdomovství

Přestože bezdomovství⁴ nepochybně patří k nejhorším příkladům sociálního vyloučení, bývá vnímáno jako ryze okrajový jev. Ovšem „*bezdomovství je každodenní realitou 21. století, a to nejen v rozvojových zemích. Marginalita se nevyhýbá ani společnostem ekonomicky silným, které samy sebe považují za solidární a ve všech ohledech vyspělé*“ (Matoušek, O., a kol., 2010, s. 319).

2.1 Definice pojmu

Obecně přijímaná a ustálená definice bezdomovství v ČR neexistuje. V odborné literatuře se můžeme setkat s pestrá paletou definic, které se od sebe navzájem liší podle toho, z jakého hlediska je na problém nahlíženo. **Sociologický pohled** například zdůrazňuje především vnější faktor chudoby jako důsledek daných společenských poměrů, **psychologické hledisko** akcentuje vrozené dispozice jako je charakter, temperament, emoce, inteligence, a konečně **liberalistický názor** moralizujícím pohledem spatřuje hlavní příčiny bezdomovství v lenosti a nedostatku osobního usilování (Sekot, 2004, s. 145).

Například sociologický slovník bezdomovství definuje jako „*životní situaci lidí bez přístřeší, kteří sice z úředního hlediska trvalý pobyt „papírově“ mají, ale nežijí v něm, postrádají pevný, pravidelný a přiměřený příbytek k přenocování*“ (Jandourek, 2001, s. 39).

Naproti tomu v psychosociálním aspektu může být bezdomovství chápáno jako životní krize, která je výsledkem generalizovaného selhání spojeného se ztrátou běžných rolí (Vágnerová, 1999, s. 411). Podle Hassové (2005, s. 10) je bezdomovství způsob života, který se vyznačuje absencí stálého a jistého bydliště, je to typ havarované životní dráhy a současně je to absence sociálního státu.

⁴ V České odborné literatuře se užívá jak termín bezdomovství tak bezdomovectví. Ve své práci používám výraz bezdomovství, jelikož se ztotožňuji s názorem Ilji Hradeckého, který tvrdí, že bezdomovství spíše evokuje stav nebo situaci, naproti tomu bezdomovectví trvalé postavení (Štěchová, 2008, s.4).

Vacínová chápe bezdomovství jako „společenský jev, kterému předchází jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, životních jistot, a ke společenskému vyloučení“ (In: Průdková, 2008, s. 11). Bezdomovství je možné vnímat i jako více než jen nedostatek přístřeší. Je více než jen chudobou. „Je součástí širšího procesu marginalizace, založeného na neschopnosti bezdomovců participovat na způsobu života, který je standardní pro většinu populace“ (Mareš, 1999, s. 58).

Hradecký (2007, s. 11) navíc zdůrazňuje, že je nutné tento jev chápat jako proces s dynamickým vývojem a stádii.

Ale jak by bezdomovství definovali sami lidé bez domova? Možná, že nějak takto: „Bezdomovství je permanentní pocit zoufalství, opovržení, zbytečnosti, nedostatku, beznaděje, ohrožení a samoty“ (Šimon, 2011, s. 4).

2.2 Typologie bezdomovství

Přestože každá definice či klasifikace je ve své podstatě zavádějící a nepřesná, je účelné pro pochopení šíře problematiky uvést následující formy bezdomovství. Podle manželů Hradeckých (1996, s. 27) je možné bezdomoveckou populaci rozdělit do tří skupin:

- zjevné bezdomovství
- skryté bezdomovství
- potencionální bezdomovství

Bezdomovství zjevné

Nejméně početná, zato nejviditelnější část bezdomovecké populace tvoří skupina zjevných bezdomovců. Obvykle je každý pozná na první pohled podle zanedbaného zevnějšku a podle určitého počinání (žebrání, sbírání nedopalků, přehrabování se v kontejnerech). Přežívají na veřejných místech a většina z nich vyhledává sociální pomoc, která je jim určena.

Bezdomovství skryté

Skupina skrytých bezdomovců jsou rovněž lidé bez přístřeší, kteří se však neobracejí na veřejné nebo charitativní služby, aby našli nocleh. Nejčastěji užívají jiné formy pomoci,

např. ubytování u příbuzných či přátel. Bezdomovství skryté zdaleka předčí viditelnější formu bezdomovectví zjevného. Jsou to lidé, kteří jako bezdomovci žijí, ale není je možno rozlišit na první pohled, protože se snaží svůj životní styl tajit. Dbají na svůj vzhled.

Potencionální bezdomovství

Do skupiny potencionálních bezdomovců patří lidé, kterým bezdomovství bezprostředně hrozí. Mají obvykle zaměstnání i střechu nad hlavou, ale jde o bydlení nejisté. Tito lidé žijí v různých životně těžkých podmínkách, rodinných problémech, v potížích osobního charakteru, v potížích udržet si byt a v riziku jej ztratit. Jsou to lidé, kteří se mohou ze dne na den ocitnout na ulici. Potenciálními bezdomovci jsou i mladí lidé, kteří prošli ústavní výchovou, lidé propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, z psychiatrické léčebny nebo terapeutické komunity. Dále lidé v podnájmu, rozvedení, nezaměstnaní, závislí na návykových látkách, patologičtí hráči a další (Průdková, 2008, s. 13).

Ve snaze dosáhnout harmonizace definic a nástrojů pro měření, FEANTSA⁵ vytvořila operační definici bezdomovství - typologii ETHOS⁶, která vychází z principu, že pojetí domova lze chápat ve třech oblastech, jejichž absence může vést k bezdomovství. Mít domov může být chápáno jako: přiměřené bydlení, které může osoba a její rodina výlučně užívat (fyzická oblast); mít prostor pro vlastní soukromí s možností sociálních vztahů (sociální oblast); mít právní důvod k užívání (právní oblast). Z toho vyplývají čtyři formy vyloučení z bydlení:

- ✓ **bez střechy** (osoby přežívající venku nebo v noclehárně),
- ✓ **bez bytu** (osoby v ubytovnách pro bezdomovce, osoby v pobytových zařízeních pro ženy, imigranty, osoby před opuštěním instituce, uživatelé dlouhodobější podpory),

⁵ FEANTSA je evropská nevládní organizace, jejímž cílem je odstraňovat a zmírňovat chudobu a sociální vyloučení osob ohrožených bezdomovstvím nebo osob již pociťujících bezdomovství (FEANTSA, © 2011).

⁶ ETHOS (European Typology of Homelessness and Housing Exclusion) – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení, viz www.feantsa.org.

- ✓ **nejisté bydlení** (osoby žijící v nejistém bydlení, ohrožené vystěhováním, ohrožené domácím násilím),
- ✓ **nevyhovující bydlení** (osoby žijící v provizorních stavbách, nevhodných k bydlení, osoby žijící v přelidněném bytě).

Všechny tyto situace ukazují na absenci bydlení. ETHOS tedy člení osoby bez domova podle jejich životní situace nebo situace jejich bydlení (Hradecký a kol., 2007, s. 33).

V této souvislosti Giddens (1999, s. 284) dodává: „*Ať už se lidé ocitli na ulici z jakéhokoli důvodu, lze jejich osud zlepšit poskytnutím přístřeší, které jim zaručí potřebnou míru soukromí a stability. Bez stabilního bydlení nemá žádná jiná pomoc šanci na úspěch.*“

2.3 Lidé bez domova

Aby bylo možné porozumět fenoménu bezdomovství, je nezbytné v první řadě popsat a porozumět pojmu bezdomovec. Obvykle tomuto termínu široká veřejnost rozumí ve spíše zúženém významu „lidí bez střechy nad hlavou“ nebo těch, kdo přespávají na ulici a nejčastěji je spojují s kategorií žebráků. Výraz bezdomovec se stal synonymem špinavého, zapáchajícího nebo jinak zanedbaného, a obtěžujícího člověka, zejména muže, který nemá žádnou práci a jedinou jeho starostí je konzumace levných alkoholických nápojů. Na jedné straně je slovo bezdomovec širokou veřejností běžně užívané. Na straně druhé, český právní řád bezdomovce chápe pouze jako osoby bez státní příslušnosti. „*Zákon o sociálních službách*⁷ užívá pojmy *osoby bez přístřeší* nebo *osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení*. *Oba výrazy jsou umělým konstruktem, odtrženým od běžného vyjadřování. Pro svou délku žádný z těchto pojmů nemá naději, aby byl přijat širokou veřejností*“ (Hradecký, I., 2007, s. 29).

Přestože označení **bezdomovec** může v sobě mít negativní konotace, je běžně užíváno odborníky i laickou veřejností. Ve své diplomové práci používám převážně termín **lidé bez domova**, který vnímám jako nejméně pejorativní a stigmatizující. Bezdomovci jsou především lidé a jejich společným znakem je neexistence skutečného domova. „*Mít domov, znamená vědět, že se mám kam vrátit a že existují lidé, kteří mě mají rádi. Důležité*

⁷ Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

je, že se člověku dostane vřelého přijetí, jistoty, bezpečí, ochrany a podpory v nouzi, místo kde prožíváme vztahy k blízkým lidem“ (Průdková, 2008, s. 10).

Kdo je tedy bezdomovec? Bezdomovec je člověk, kterého z různých důvodů postihlo společenské vyloučení a ztráta bydlení nebo který je touto ztrátou ohrožen, žije na veřejných místech, či v neadekvátních a nebo nejistých bytových podmínkách (Průdková, 2008, s. 10). *„Často jsou to lidé opuštění, bez vztahů, bez zázemí, bez sebevědomí a důstojnosti, bez naděje, bez smyslu života, lidé zahořklí, zranění, psychicky nemocní, neschopní se přizpůsobit společnosti, někdy dobrodruzi, tuláci, nedospělí, nezralí, nešťastní, jindy ztroskotanci, vydědění, sirotci, vdovy“ (Hradecký, 2005, s. 13).*

Koukolík (2002, s. 305) bezdomovce třídí podle časového, geografického a typologického hlediska:

Časové hledisko rozlišuje:

- a) chronické bezdomovce (převážně duševně nemocní lidé)
- b) epizodické (obvykle mladí lidé – střídající život doma a na ulici)
- c) přechodné (duševně zdraví lidé, kteří se ocitli na ulici v důsledku náhlé situační krize)

Geografické hledisko rozlišuje:

- a) bezdomovce, kteří spí na ulicích
- b) obyvatelé útulků
- c) obyvatelé ubytovacích zařízení (často rodiče s dětmi)
- d) osoby žijící u přátel nebo rodiny (přišli o vlastní bydlení)

Typologické hledisko rozlišuje:

- a) lidi žijící na ulicích
- b) chronické alkoholiky
- c) lidi chronicky duševně nemocné (propuštění z psychiatrických léčeben)
- d) lidi v situačním stresu (lidé, kteří přišli o zaměstnání, střechu nad hlavou)
- e) bezdomovecké rodiny
- f) mladisté lidi bez domova

g) ženy bez domova (buď samy nebo s dětmi)

2.4 Osobnost bezdomovce

„Jedinci, u nichž je zvýšené riziko, že se stanou bezdomovci, bývají komplexně, psychicky, somaticky i sociálně handicapováni. Původní, orientační rodina bezdomovců bývá dysfunkční nebo vůbec neexistuje“ (Vágnerová 1999, s. 411). Schopnosti těchto lidí jsou často snížené, chybí jim základní kompetence, které jsou nezbytným předpokladem k přijatelné sociální adaptaci. Nedovedou účelně jednat, potřebují pomoc jiného člověka. Rovněž nemívají rozvinuté volní vlastnosti. Nedonutí se k účelnějšímu projevu, nejsou dostatečně odolní ani vytrvalí, nedovedou se často ovládat. Příčinou snížení jejich schopností jsou vrozené dispozice i získaná postižení. Může jít o např. mentální retardaci, změny osobnosti nebo o demenci v důsledku dlouhodobého užívání alkoholu a drog. Dispozičním faktorem jsou i odlišné sociální zkušenosti (ústavní výchova, vězení). Lidé bez domova se často nedokáží adekvátně orientovat ve světě. Nechápují pravidla a normy, které regulují chování a vzájemné vztahy mezi lidmi, odmítají je, nejsou schopni se jimi řídit. Pro život bezdomovce na okraji společnosti tyto normy vesměs nemají význam. Bezdomovci mnohdy nejsou schopni poučení ze zkušenosti, ulpívají na nefunkčních způsobech chování, které jim připadají vhodné jen proto, že je používali vždycky. Selhávají, když se dostávají do potíží. Nejsou schopni prosadit svoje práva a často je ani neznají. K vyrovnávání se zátěžemi užívají nepřiměřené a neúčelné způsoby. Cítí se zatíženi větším množstvím problémů, než je obvyklé, proto bývají hostilní a depresivní. Potřeba seberealizace bývá potlačena nebo zcela schází. Protože tito lidé sociálně selhávají, nemají ani velkou naději, že by mohli získat lepší sociální pozici v budoucnosti. S tím souvisí jejich nízké sebevědomí a sebeúcta. Aspirační úroveň bezdomovců bývá hodně snížena, takový člověk se téměř všeho vzdává, nic neočekává a o nic neusiluje - jde o **syndrom naučené bezmocnosti** (Vágnerová, M., 1999, s. 412, 413).

Zejména mladí lidé bez domova nechtějí řešit svoji budoucnost, orientují se na skupinu vrstevníků a jejich nejvyšší hodnotou je svoboda a hédonismus. Jako velmi rizikové se u nich ukazuje nadměrné užívání drog. Osoby v produktivním věku se naproti tomu hůře adaptují na podmínky ulice, neboť ztrácejí nejen fyzické zázemí, ale také dosavadní role a společenské postavení. Čím vyšší postavení bezdomovec ztrácí, tím hůře se adaptuje na

vzniklou situaci. Rovněž jsou hůře motivováni k návratu do společnosti a těžko navazují nové vztahy (Marek a kol. 2012, s. 97).

Mezi bezdomovci je vysoký počet emočně deprivovaných lidí, kteří nikdy kvalitní domov neměli. Dlouhodobé citové strádání vede až k vyhasnutí této potřeby a k náhradnímu uspokojování na úrovni nižších potřeb, např. orální aktivity (Vágnerová, M., 1999, s. 413).

Bezdomovstvím jsou nejvíce ohroženi lidé dlouhodobě nezaměstnaní, hendikepovaní, senioři, lidé adaptovaní na život v institucích, příslušníci menšin, migranti a lidé závislí na návykových látkách.

3 Rizikové faktory a determinanty podílející se na vzniku bezdomovství

Faktory vedoucí k bezdomovství a s bezdomovstvím související jsou jedním z nejčastěji zkoumaných témat v příslušné odborné literatuře. Důvod je zřejmý. Jejich znalost je předpokladem pro adekvátní prevenci.

3.1 Faktory a příčiny

Bezdomovství je zpravidla výsledkem spolupůsobení řady vnějších a vnitřních faktorů. Hradecký (1996, s. 33) dělí tyto faktory na **objektivní** a **subjektivní**. Objektivní jsou výsledkem interakce politicko-ekonomické situace a celkového společenského klimatu. Faktory subjektivní jsou ovlivněny jednotlivci, rodinami, společenskými skupinami, a lze je uspořádat do čtyř kategorií:

- ✓ **materiální faktory** (ztráta zaměstnání, ztráta bydlení, dlouhodobá nezaměstnanost, zadluženost, nedostatečné příjmy),
- ✓ **vztahové faktory** (rodinné problémy, rozvod manželů, násilí v rodině, sexuální zneužívání),
- ✓ **institucionální faktory** (opuštění dětského domova, propuštění z ústavu či vězení),
- ✓ **osobnostní faktory** (duševní či tělesná choroba, sociální nezralost, alkoholismus a další závislosti).

Štěchová (2008, s. 37) toto dělení doplňuje: „*Objektivní faktory ovlivňují formu bezdomovství, zatímco subjektivní faktory ovlivňují šanci jedince na návrat zpět do společnosti, přičemž hranice mezi těmito skupinami faktorů nejsou vždy jednoznačné. Jedná se o komplexní fenomén, faktory se vzájemně ovlivňují v nejrůznějších kombinacích a intenzitě*“.

V souvislosti s příčinami vzniku bezdomovství Hradecký (1996, s. 34) hovoří o kvalitativních rozdílech u mužů a žen: „*Příčinou bezdomovství mužů bývají obvykle faktory materiální a osobní, méně pak vztahové a institucionální. Příčinou bezdomovství*

žen jsou nejčastěji faktory vztahové, především problémy v partnerských vztazích, ve většině případů doprovázené násilím“.

Komplikovaná není jen provázanost a intenzita jednotlivých faktorů, ale i skutečnost, že ne vždy lze spolehlivě rozlišit, **co je příčinou a co následkem** bezdomovství. Nejčastěji se uvádějí jako **hlavní příčiny** následující události:

- ✓ ztráta rodinného zázemí (problémy v rodině, úmrtí, rozvod),
- ✓ ztráta zaměstnání,
- ✓ zdravotní handicap,
- ✓ návrat z výkonu trestu,
- ✓ dluhy,
- ✓ závislosti (alkohol, drogy, gambling).

Přestože výše uvedené příčiny se na první pohled mohou jevit jako rozhodující, mnohdy mohou být jen problémem sekundárním, respektive jsou poslední událostí, která může vést až k sociální exkluzi. Pochopitelně, že ne každý, kdo čelí obtížným životním okolnostem se stane bezdomovcem, stejně tak je zřejmé, že bezdomovcem se nestanou lidé náhodou. Právě těmito souvislostmi jsem se zabýval ve své bakalářské práci: „Vliv latentních determinantů na sociální exkluzi“ (Šimon, 2011, s. 35). Ve zbývající části této kapitoly uvádím nejdůležitější poznatky, které vyplynuly z výzkumu této zmíněné práce. Výzkum byl realizován v Denním centru pro lidi bez domova (listopad 2010).

Forma výzkumu: dotazníkové šetření

Výzkumný soubor: lidé bez domova

Počet respondentů: 100

Během své praxe jsem se mnohokrát podíval nad skutečností, proč někteří lidé bez domova i v relativně nenáročných situacích selhávají. Při hlubší analýze těchto případů jsem zjistil, že prapříčinou těchto selhání je obvykle nějaký handicap. Tato prapříčina (já ji nazývám latentní determinant) není obvykle na první pohled patrná, ale má svůj vliv na chování a prožívání jedince. Tento vliv následně předurčuje nebo omezuje možnosti člověka, který je takovým handicapem postižen. Při práci s lidmi bez domova jsem měl možnost vypořádat následující tři nejčastější kategorie handicapů:

- **sociální handicap** – lidé, kteří vycházejí z dysfunkčního rodinného nebo ústavního prostředí (děti alkoholiků, narkomanů, recidivistů, osoby zneužívané či zanedbávané, mladí lidé se syndromem ústavní závislosti.. .atd.)
- **psychický handicap** – duševní poruchy a onemocnění. Jedná se osoby s diagnózou: deprese, schizofrenie, paranoia, hraniční porucha osobnosti, maniodepresivní psychózy ...aj.
- **mentální handicap** – snížený intelekt (mentální retardace, demence....atd.)

Aby bylo možné zjistit četnost jednotlivých handicapů, vytvořil jsem tři samostatné okruhy otázek, z nich každý zastupoval jeden z uvedených handicapů, viz níže.

3.2 Sociální handicap

První okruh otázek byl zaměřen na sociální handicap. Jelikož rodina jako primární socializační činitel má na formování osobnosti rozhodující vliv, výzkumné otázky byly zaměřené na rodinu, rodinné klima, případně na osoby či instituce, které nahrazují rodičovskou péči, např. kojenecký ústav, dětský domov.

Otázkami jsem zjišťoval následující skutečnosti⁸:

- **formu rodiny** (úplná, neúplná)
- **zkušenost s ústavní výchovou nebo náhradní rodinnou výchovou** (s kojeneckým ústavem, dětským domovem.....)
- **uspokojování potřeb v dětství** (špatné, uspokojivé.....)
- **charakteristiku dětství** (smutek, nuda, krásné chvíle.....)
- **atmosféru rodinného (výchovného) prostředí** (harmonické, konfliktní.....)
- **zkušenost rodičů nebo vychovatelů s vybranými patologickými jevy** (např. s pobytem ve vězení, s drogami.....)

⁸ Nejedná se o výzkumné otázky ani výčet všech nabízených variant.

Prvním zjištěným rizikovým faktorem, který může mít na některé osoby zásadní dopad, je skutečnost, že 50% respondentů vychází z neúplné rodiny. Tento ukazatel není však jediný ani nejdůležitější. Daleko závažnější je skutečnost, že 31% lidí bez domova má zkušenost s ústavní výchovou nebo náhradní rodinnou výchovou, nejčastěji s dětským domovem a výchovným ústavem. Velmi smutné je rovněž zjištění, že u téměř 30% dotazovaných se při vzpomínce na dětství vybaví jako nejvýraznější pocit smutek a osamělost a u 10% respondentů dokonce strach a úzkost. Dále výzkumem bylo zjištěno, že 38% respondentů vychází z výchovného prostředí, které bylo rozporné (pociťovaná nejistota, velké výkyvy nálad) a 15% vychází z prostředí, které bylo konfliktní až agresivní. Ne zrovna zanedbatelným faktorem je i skutečnost, že 40% rodičů nebo opatrovníků mělo zkušenost s některou formou závislostí nebo mělo zkušenost s pobytem ve vězení. Třicet osm procent vychovávajících (rodičů, opatrovníků) mělo problémy se závislostí na alkoholu a 14% mělo zkušenost s výkonem trestu.

3.3 Psychický handicap

Přítomnost psychického handicapu jsem zjišťoval prostřednictvím třech výzkumných otázek, které mohly naznačovat jeho výskyt. Zjišťovala se zejména:

- **potřeba psychiatrické intervence**
- **nutnost psychiatrické léčby** (např. deprese, schizofrenie...)
- **osobní zkušenost s týráním či zneužíváním** (fyzickým, psychickým, sexuálním či šikanou)

Z výzkumu vyplynulo, že téměř 50% respondentů bylo nuceno vyhledat (ještě před vznikem bezdomovství) pomoc psychiatra, ať už to bylo z důvodu dlouhodobého psychického onemocnění, nebo jen krátkodobé osobní krize. Tato skutečnost může vypovídat o určité zranitelnosti, citlivosti, případně těžkých životních podmínkách již v mládí. Přesnějším ukazatelem je fakt, že 40% lidí bez domova, se léčí nebo léčilo pro nějaké psychiatrické onemocnění. Nejčastěji pro deprese nebo schizofrenii. Zvolský (2003, s. 48) potvrzuje, že v „*sociálně nejhůře zabezpečených vrstvách je vyšší výskyt duševních poruch, než ve vrstvách ekonomicky dobře zajištěných.*“

Psychické problémy vnímá jako svůj handicap 30% respondentů, přičemž, čím je psychický handicap závažnější, tím častěji jej jako problém nevnímají (neuvědomují si ho). O možném psychickém handicapu může vypovídat i skutečnost, že někteří z respondentů mají zkušenost s psychickým nebo fyzickým týráním, šikanou či sexuálním zneužíváním. Jedná se o nepřímý ukazatel, nicméně, je-li někdo objektem šikany nebo zneužívání, musí se to zákonitě projevit na jeho psychice. Tato zkušenost má jednoznačně negativní dopad na sebevědomí, sebeúctu a vlastní sebepojetí. Třicet procent respondentů uvedlo, že mělo v dětství osobní zkušenost s týráním či zneužíváním.

Na doplnění uvádím poznatek Vágnerové (2000), která tvrdí, že v běžné populaci se vyskytuje 6–9% osob, u nichž lze shledat nějakou trvalou poruchu osobnosti. V populaci lidí bez domova lze podle některých zdrojů najít až 80% osob s určitou poruchou osobnosti.

3.4 Mentální handicap

Zjistit spolehlivě přítomnost mentálního handicapu není bez speciálních testů a potřebného vzdělání možné. Proto jsem se pokusil existenci tohoto omezení zjistit nepřímo - prostřednictvím školních výsledků. Otázky sledovaly následující ukazatele:

- **nejvyšší dosažené vzdělání**
- **školní úspěšnost**
- **příčiny školní neúspěšnosti**
- **četnost výskytu propadnutí** (opakování ročníku ve škole)

Tato oblast je velmi citlivá, mimo jiné i proto, že člověk s mentálním handicapem má obvykle velmi zkreslené představy o svých schopnostech, a existenci tohoto omezení si často vůbec neuvědomuje. Výskyt mentálního postižení u lidí bez domova odhaduji mezi 7 až 15%. Vycházím ze zjištění, že 7% respondentů jsou absolventy zvláštních a praktických škol. Rovněž u těch, co základní školu nedokončí, nebo i dokončí, ale dále ve studiu nepokračují je možné spatřovat určitý problém, který nebude jenom otázkou slabé vůle. Školní výsledky samy o sobě mnoho o mentálním handicapu nenapoví. Důvody pro špatné známky mohou být různé. Nicméně, 67% procent z těch, kteří uvedli, že jejich školní

výsledky byly špatné přiznali, že pro ně bylo studium těžké. Třicet procent respondentů muselo opakovat ročník (propadlo). To je velmi vysoké číslo v porovnání s republikovým průměrem. Každý rok propadne na základních školách přibližně každý stý žák, což je zhruba jedno procento.

Jako laik se domnívám, že lidé bez domova, kteří jsou mentálně handicapováni, se pohybují v pásmu od podprůměrné inteligence přes hraniční pásmo normy, až po lehkou mentální retardaci. U některých lidí je tento handicap na první pohled zřejmý již z jejich fyziognomie, u jiných tomu tak není. Projevem takového handicapu může být neschopnost se poučit z předešlých chyb, nepochopení souvislostí, problémy s řečí, zpomalené myšlení...atd.

Zatímco bezdomovci s mentálním handicapem se obvykle snaží bez velkého úspěchu přizpůsobit se, bezdomovci s nadprůměrnou inteligencí bývají v odporu a jsou známi manipulativním chováním. Právě lidé vysokoškolsky vzdělaní patří mezi nejproblematičtější bezdomovce, co se sociální práce týče. Nemají rádi rady a odmítají je pro jejich zdánlivou jednoduchost (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 46).

Přestože žádný z ukazatelů u sledovaných handicapů nepřesáhl svojí četností 50%, vliv jednotlivých handicapů je nezpochybnitelný. Za pravdu mi dává mnoholetá zkušenost. Důležité je však znovu připomenout, že obvykle není důvodem selhání jen jediná příčina. A to znamená, že ani pomoc těmto lidem nemůže být jednorozměrná. Mezi mnoha příčinami a jejich variantami obvykle převažuje kombinace čtyř základních, a to finanční důvody (dluhy, nedostatek peněz) v kombinaci se ztrátou zaměstnání, ztrátou střechy nad hlavou a také s návratem z vězení či ústavní péče. Přičemž jsou dvě cesty ke dnu. Jedna je dlouhá a je na ni charakteristické, že ke dnu míří daný jedinec už od dětství v nerodinné péči či v odloučení od rodiny. Dlouhodobá trajektorie je stále častější.

Druhou trajektorii je možné označit jako cestu ke dnu následkem nárazu shlukem určitých událostí. Nejčastěji jde o kombinace ztráty zaměstnání, dluhů, rozpadu rodiny a s tím spojené ztráty střechy nad hlavou. To je příznačné spíše pro střední věkové kategorie osob. Zase s různými variantami, kombinujícími uvedené události s „pokusy o řešení“ například kriminální aktivitou. Nebo se zhoršením zdravotního stavu ve vyšším věku (Prudký, 2011, s. 125).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 Výzkum

4.1 Výzkumný problém a cíl výzkumu

Jak vyplývá z předešlého textu, bezdomovství je multifaktoriální a multidimenzionální problém. To je také hlavní důvod, proč neexistují jednoduchá řešení a preventivní opatření, která dokáží tento sociálně patologický jev efektivně řešit. Mimo jiné i proto, že každý člověk je majitelem jedinečné zkušenosti, a je utvářen odlišnými bio-psycho-sociálními determinanty, což má za následek, že na stejnou zátěžovou situaci reagují různí lidé různě.

Lidé bez domova jsou nejčastěji vnímáni jako homogenní subkultura, jejíž jedinci nechtějí pracovat, uznávat žádné společenské normy a jejich nejoblíbenější činností je konzumace alkoholických nápojů. Třebaže jsou si tyto lidé v mnoha rysech podobní, např. nízká motivace ke změně, chybějící kompetence, není tato subkultura jedolitou skupinou (různé příčiny vzniku, odlišné schopnosti, dovednosti, zkušenosti, způsoby obživy). Aby bylo možné vzniku bezdomovství předcházet, je nezbytné subkulturu lidí bez domova dobře poznat, a následně prevenci i pomoc efektivněji zacílit. Jednorázové či nesystémové přístupy selhávají. Přestože žádná preventivní opatření nemohou tento společensky nežádoucí jev zcela vymýtit, snížení jeho četnosti může být významné.

Cílem výzkumu je poznání, jak lidé bez domova vnímají kvalitu svého života, jaké hodnoty jsou pro ně důležité a jaké postoje zastávají. Výzkumné otázky byly formulovány do pěti okruhů otázek, reflektují následující oblasti:

- 1) **sociální situace** – jak lidé bez domova vnímají svoji současnou situaci,
- 2) **sociální identita** – vnímání sebe sama, jak vnímají ostatní i celou společnost,
- 3) **hodnoty** – jaké hodnoty jsou pro osoby bez přístřeší důležité,
- 4) **sociální opora** – jak moc je důležitá přítomnost někoho jiného pro tyto lidi,
- 5) **kvalita života** – spokojenost či nespokojenost s vybranými ukazateli kvality života.

Cílem výzkumu je rovněž verifikace či falzifikace hypotéz, které vycházejí z obvyklého vnímání osob bez přístřeší. Např. velmi zažitým mýtem je, že lidem bez domova jejich situace vyhovuje a bezdomovství jako způsob života si dobrovolně zvolili. Realita světa však není černobílá.

Výzkumné hypotézy

Hypotéza 1.: „Životní podmínky lidem bez domova vyhovují“

Hypotéza 2.: „Lidé bez domova nemají zájem pracovat“

Hypotéza 3.: „Z hlediska vzdělání dominuje základní vzdělání“

Hypotéza 4.: „Z hlediska rodinného stavu mezi lidmi bez domova převažují rozvedení jedinci“

Hypotéza 5.: „Lidé bez domova očekávají, že jim někdo pomůže“

Hypotéza 6.: „Lidé bez domova se jednoznačně identifikují se svou komunitou“

Hypotéza 7.: „Nejvíce zastoupenou slabou stránkou lidí bez domova je lenost“

Hypotéza 8.: „Nejdůležitější hodnotou lidí bez domova je bydlení“

Hypotéza 9.: „Největší radost přináší lidem bez domova alkohol“

Hypotéza 10.: „Přítomnost životního partnera zvyšuje motivaci ke změně nepříznivé sociální situace“.

4.2 Metodologie

Pro realizaci výzkumu jsem si zvolil metodu kvantitativně orientovaného výzkumu, prostřednictvím standardizovaného dotazníku. Je to poměrně efektivní technika, která může postihnout velký počet jedinců při relativně malých nákladech (Disman, 2005, s. 141).

„Podstata kvantitativního výzkumu spočívá ve zkoumání vztahů mezi proměnnými. ... primárním cílem je nalézt, jak jsou proměnné rozloženy a zvláště jaké jsou mezi nimi vztahy a proč tomu tak je“ (Punch, 2008, s. 12). Typickým nástrojem sběru dat v kvantitativním výzkumu je standardizovaný dotazník, nástrojem analýzy datových souborů pak statistické metody. Výsledkem je rozsáhlý, ne příliš detailní popis vybrané problematiky, obvykle s možností zobecnění výsledků na celou populaci.

4.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumným souborem se stali lidé bez domova, navštěvující nízkoprahové Denní centrum pro lidi bez domova (Bratislavská 58, 602 00 Brno). Toto zařízení zajišťuje osobám bez přístřeší nejzákladnější životní potřeby, především: stravu, ošacení, hygienu, odpočinek nebo sociální poradenství. Každý všední den využije těchto služeb průměrně 80 až 100 osob. Věková struktura uživatelů se pohybuje v rozmezí od 18 do 95 let. Procentuální zastoupení mužů a žen se téměř nemění. Nejpočetnější skupinu tvoří muži - 83%, zbylých 17% připadá na ženy.

Uživatele denního centra jako vhodné adepty pro výzkum jsem zvolil ze dvou důvodů. Prvním důvodem je snadná dostupnost respondentů. V jeden okamžik je možné oslovit několik lidí najednou. Druhým důvodem je skutečnost, že služeb tohoto zařízení využívá pestrá skupina uživatelů. Je zde ve svých charakteristikách zastoupena téměř celá populace lidí bez domova. Zejména z pohledu těchto ukazatelů:

- ✓ pohlaví
- ✓ věku
- ✓ způsobu obživy
- ✓ přístřeší (bez přístřeší x dočasně bydlící)
- ✓ identifikace s komunitou
- ✓ motivace
- ✓ identifikovatelnosti (zjevné x skryté bezdomovství)
- ✓ rezignace
- ✓ využívání služeb (občasní x pravidelní uživatelé)

Aby bylo možné z chování vzorku předpovídat chování celé populace, musí struktura vzorku imitovat složení populace tak přesně, jak je to jen možné. Jedinou chybějící součástí výzkumného souboru je úzká skupina osob bez přístřeší, která nikdy nevyhledává žádnou pomoc a nevyužívá sociálních služeb. Odmítání pomoci bývá známkou hrdosti, špatné zkušenosti nebo jisté paranoie duševně nemocného člověka.

Výzkumu prostřednictvím dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 100 osob, z toho bylo 76 mužů a 24 žen. Následující tabulka představuje věkovou strukturu všech

respondentů. Zatímco nejpočetnější věkovou skupinou mužů byl věk mezi 50-59 lety a 30-39 roky, u žen je to věková kategorie mezi 40-49 lety a 50-59 lety.

Věková struktura respondentů

Věk	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	%	počet	%
18-24	7	9	2	8	9	9
25-29	5	7	1	4	6	6
30-39	19	25	4	17	23	23
40-49	9	12	8	34	17	17
50-59	27	35	7	29	34	34
60-více	9	12	2	8	11	11
celkem	76	100	24	100	100	100

Rodinný stav respondentů

Stav	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	%	počet	%
svobodný/ná	46	61	7	29	53	53
ženatý/vdaná	6	8	2	8	8	8
rozvedený/ná	23	30	13	55	36	36
vdovec/vdova	1	1	2	8	3	3
celkem	76	100	24	100	100	100

Z předchozí tabulky je zřejmé, že mezi muži je nevíce svobodných a rozvedených jedinců. U žen je to přesně naopak. Přestože procentuální zastoupení žen ve výzkumu je malé, z praxe mohu potvrdit, že většina žen-bezdomovkyň je rozvedená. Muži kteří zůstávají svobodní, obvykle zastávají více svobodomyšlný přístup k životu nebo mají problémy při navazování vztahů, eventuálně vykazují osobnostně-charakterové zvláštnosti. Jenom 8% dotazovaných uvedlo, že jsou stále ženatí či vdané. Obvykle „nebyl čas“ se rozvést. Bezdomovecké manželské páry jsou spíše raritou.

Nejvyšší dosažené vzdělání

Vzdělání	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	%	počet	%
zvláštní/praktická škola	1	1	1	4	2	2
základní	18	24	9	38	27	27
vyučení	38	50	9	38	47	47
střední	16	21	4	16	20	20
vyšší	0	0	0	0	0	0
vysokoškolské	3	4	1	4	4	4
celkem	76	100	24	100	100	100

Je obecně známým faktem, že mezi lidmi bez domova je vzdělání na poměrně nízké úrovni. Jak je vidět, nejvíce zastoupené nejvyšší dosažené vzdělání u mužů i žen je vyučení, následuje základní, středoškolské a vysokoškolské vzdělání. Ve své praxi se rovněž setkávám s absolventy zvláštních (praktických) škol, rozhodně častěji, než vyplývá ze šetření. Domnívám se, že někteří z respondentů tuto skutečnost záměrně či nedopatřením zkreslili. V posledních letech je patrný mírný nárůst vysokoškolsky vzdělaných lidí, kteří nakonec skončí bez střechy nad hlavou, obvykle z důvodu propuknutí duševního onemocnění.

Realizace výzkumu

Před začátkem tvorby dotazníku jsem měl vytyčený cíl, kterým je zmapování vybraných sociálních charakteristik u osob bez domova. Při tvorbě otázek jsem se snažil použít co nejuvýstižnější formulace, aby respondenti pochopili, na co přesně se jich ptám. V tomto směru byl pro mě stěžejní předvýzkum, kde jsem si ověřil srozumitelnost mnou formulovaných otázek. Předvýzkum jsem realizoval na patnácti uživatelích Azylového domu pro muže (Karlova 59, 614 00 Brno). V dotazníku jsem použil tři typy otázek: uzavřené, polouzavřené a otevřené. Uzavřené otázky, nabízejí několik možných variant odpovědí, ze kterých si respondent vybral vždy jednu, která se nejvíce blíží jeho názoru. Nejčastěji jsem v dotazníku použil uzavřené otázky alternativní (výběr z více možností) a dichotomické (ano x ne). Rovněž jsem do výzkumu zařadil několik polouzavřených otázek, které kombinují výhody a nevýhody otevřených a uzavřených otázek. Přidáním

varianty „jiné“, se respondentům umožnilo volně vyjádřit svůj názor. Právě tak otevřené otázky umožňují volnou tvorbu odpovědí. Každý z respondentů, byl upozorněn na maximální stručnost a výstižnost odpovědí.

Na začátek dotazníku jsem zařadil jednoduché otázky, tzv. tvrdá data (věk, pohlaví..). Následuje pět okruhů otázek, mapující vybrané sociální charakteristiky, popsané viz výše.

Způsob výběru respondentů

Respondenti výzkumu nebyli vybráni podle žádných předem stanovených kritérií či pravidel. Dotazníky byly osobně distribuovány a sbírány, aby byla zaručena jejich návratnost. Průběh sběru dat byl následující:

1. **Oslovení** – při odchodu z denního centra, byl každý uživatel osloven s prosbou o vyplnění dotazníku.
2. **Informování** – o skutečnosti, že veškeré poskytnuté informace jsou anonymní a jsou podkladem pro výzkum do diplomové práce. Následovalo poučení o tom, jak správně dotazník vyplnit. Přestože jsem se snažil, aby otázky byly srozumitelné pro každého, hrozilo riziko, že by např. člověk s mentálním handicapem nemusel všechny otázky pochopit. Z tohoto důvodu jsem otázky každému četl a současně zjišťoval, jestli otázkám rozumí, případně jsem je dovysvětlil. V několika případech jsem byl nucen dotazník vyplnit sám ve spolupráci s respondentem (problémy se psaním, oční vada).
3. **Kontrola** – letmé optické ověření, zda-li byly zodpovězeny všechny otázky.
4. **Poděkování** – odměna.

Aby se minimalizovala pravděpodobnost, že oslovení uživatelé vyplňování dotazníků odmítnou, byla každému, kdo odpoví na všechny otázky, slíbena malá finanční odměna. Pro potřeby výzkumu jsem se rozhodl získat 100 dotazníků. Důvod byl čistě racionální – snadnější statistické vyhodnocení. Abych získal plánovaných 100 vyplněných dotazníků, musel jsem oslovit 106 osob, šest z nich vyplňovat dotazník odmítlo.

Následující oddíl je věnován vyhodnocení výzkumných otázek. Každá z těchto otázek náležela do jednoho z pěti dříve uvedených okruhů:

1) Okruh otázek mapující sociální situaci

Cílem bylo zjistit, jak lidé bez domova svoji sociální situaci vnímají. Co je pro ně obtížné? Co jim nejvíce schází? Jaký je způsob jejich obživy, a v čem spatřují hlavní příčinu jejich současné situace? První otázka zněla:

Vyhovují Vám Vaše současné životní podmínky?

Životní podmínky	muži		ženy		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
vyhovující	6	8	2	8	8	8
jen částečně	25	33	7	29	32	32
nevyhovující	45	59	15	63	60	60
celkem	76	100	24	100	100	100

Jak je z tabulky zřejmé, přibližně stejný počet mužů i žen vnímá svoji životní situaci jako nevyhovující, a to 60% všech dotazovaných. Dalších 32% respondentů uvedlo, že jim jejich životní podmínky vyhovují jen částečně, a jen 8% dotazovaných životní situaci hodnotí jako vyhovující. Většinou se jedná o osoby, které již rezignovali na jakoukoli změnu. Osobně se domnívám, že se jedná o určitou podobu racionalizace. Jelikož k návratu do běžného života je potřeba velká dávka silné vůle a trpělivosti, je snazší si namlouvat, že mi tento stav vyhovuje. Představa dlouhodobého odříkání, bojů s dluhy, leností, a to navíc bez opory blízkých, je odzbrojující.

Otázku považuji za velmi důležitou, protože nepřímo poukazuje na motivaci, kterou je možné očekávat při opětovném začleňování těchto lidí do společnosti. Hned na počátku je důležité uvést jednu podstatnou skutečnost, lidé bez domova svoji budoucnost a plány vnímají v kontextu dnů, maximálně týdnů. Např. pokud respondent, v den, kdy je dotazován, má zajištěné ubytování, odpoví na otázku: Jak je spokojen s bydlením, odpoví, že velmi, a to i přesto, že další den, již zajištěné bydlení nemá.

Co Vám nejvíce schází?

Co nejvíce schází	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	%	počet	%
bydlení	20	26	9	38	29	29
rodina	19	25	4	17	23	23
práce	17	22	3	12	20	20
finanční prostředky	9	12	4	17	13	13
partner/ka	3	4	0	0	3	3
stabilita	0	0	2	8	2	2
celkem	68	89	22	92	90	90

U této otázky měli dotazovaní možnost svobodně odpovědět (bez možnosti výběru), co jim nejvíce chybí. Jediným omezením bylo, že odpověď musela být co nejstručnější, jedním, maximálně dvěma slovy. Tabulka obsahuje pouze nejčastěji uváděné potřeby, což jsou: bydlení, rodina, práce a finanční prostředky. Dále respondenti uváděli tyto postrádané nezbytnosti: partner, soukromí, slušná životní úroveň, radost ze života, řidičský průkaz, spravedlnost, pes, smysl života, láska a zdraví.

Co považujete ve své situaci za nejobtížnější?

Hlavní problém	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	%	počet	%
samota	8	11	0	0	8	8
neexistence bydlení	22	29	6	25	28	28
nedostatek financí	20	26	10	42	30	30
nejistá budoucnost	21	27	8	33	29	29
něco jiného	5	7	0	0	5	5
celkem	76	100	24	100	100	100

Otázka byla konstruována tak, aby bylo možné volit z několika předem nabízených možností, případně doplnit jakoukoli další možnost. Většina mužů spatřovala největší problém v neexistenci bydlení, ženy v nedostatku financí. Významné procento respondentů (cca 30%), vnímá problém v nejisté budoucnosti. Mezi další důvody, které dotazovaní

uvedli patří: chybějící štěstí, zaměstnání, zdraví, nemožnost dovolat se svých práv, nebo problém vidí ve všech nabízených možnostech.

Jak vnímáte svoji současnou sociální situaci?

Sociální situace	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	%	počet	%
velmi obtížná	42	55	15	62	57	57
snositelná	29	38	5	21	34	34
ucházející	2	3	4	17	6	6
vyhovující	3	4	0	0	3	3
celkem	76	100	24	100	100	100

Přibližně 60% všech respondentů vnímá svoji sociální situaci jako velmi obtížnou, což koreluje s první otázkou, která zjišťovala, jak jsou dotazovaní spokojeni se svými životními podmínkami. Jako snositelnou svoji sociální situaci vnímá 38% mužů a 21% žen. Jen 3% dotazovaných uvedlo, že jim současná sociální situace vyhovuje, což je o něco méně než 8% respondentů, kteří v první otázce uvedli, že jim jejich životní podmínky vyhovují.

Jaký je Váš hlavní způsob obživy?

Způsob obživy	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	%	počet	%
sociální dávky	33	43	9	38	42	42
sběr kovů, třídění odpadu	10	13	0	0	10	10
brigády	16	22	3	12	19	19
zaměstnání na smlouvu	6	8	0	0	6	6
jiný způsob	11	14	12	50	23	23
celkem	76	100	24	100	100	100

Nejčastější způsob obživy u mužů je pobírání sociálních dávek. Ženy nejvíce využívaly možnosti - jiný způsob, což v odpovědích reprezentovalo: starobní a invalidní důchod,

mateřská, případně žebrání. U mužů, tato možnost představovala zejména pobírání starobního či invalidního důchodu. Třináct procent mužů uvedlo, že se živí sběrem kovů či tříděním odpadu. Zaměstnání na smlouvu praktikuje pouze 8% mužů. Práce u lidí bez domova má nejčastěji podobu brigád. Sečteme-li respondenty, kteří pracují na smlouvu a ty, kteří využívají brigád, dá se říci, že 25% lidí bez domova pracuje obvyklým způsobem. Nelze říci, že nízké procento zaměstnaných je jen otázkou lenosti či malé motivace. Existuje mnoho faktorů, které diskriminují bezdomovce při žádosti o práci:

- Nízká kvalifikace (problém nezaměstnatelnosti)
- Chybějící doklady
- Špatná komunikace
- Žádné nebo nedostatečné podmínky pro odpočinek
- Špatná zkušenost – lidé bez domova jsou často svými zaměstnavateli okrádáni. Tito podvodníci spoléhají na to, že se poškození nedovolají svých práv.
- Dluhy – kdo pracuje, přijde o většinu vydělaných peněz. Kdo pobírá dávky, má často více peněz, než ten, kdo pracuje a své dluhy splácí.
- Záznam v rejstříku trestů
- Status bezdomovce (vzhled, pověst lidí bez domova, adresa trvalého bydliště je na úřadě).

V čem spatřujete hlavní příčinu Vaší nepříznivé sociální situace?

Hlavní příčina	muži		ženy		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
v sobě	35	46	5	21	40	40
v ostatních lidech	9	12	3	12	12	12
v nepříznivých živ. okolnostech	27	35	16	67	43	43
jiný důvod	5	7	0	0	5	5
celkem	76	100	24	100	100	100

Celých 46% mužů kriticky přiznalo, že hlavní příčinou nepříznivé situace, ve které se nacházejí, jsou oni sami. Druhým nejvíce zastoupeným důvodem jsou nepříznivé životní okolnosti. U žen je to přesně naopak. Většina žen (67%) spatřuje příčinu v nepříznivých

životních okolnostech. Jako další uváděné důvody respondenti uvedli: nevyplacení mzdy za několik měsíců a špatný zdravotní stav.

2) Okruh otázek mapující sociální identitu

Následují otázky zaměřené na sociální identitu a osobnost člověka bez domova. Jak tyto lidé sami sebe vnímají, čeho se považují být součástí, co považují za svoji silnou a slabou stránku.

Jak sám/sama sebe jako člověka vnímáte?

Jak se vnímám	muži		ženy		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
smolař	23	30	10	42	33	33
pohodář	22	29	7	29	29	29
pracant	23	30	5	21	28	28
lenoch	0	0	0	0	0	0
někdo jiný	8	11	2	8	10	10
celkem	76	100	24	100	100	100

Obdobně jako u některých předešlých otázek, bylo možné vybírat z nabízených možností nebo doplnit vlastní. Muži si téměř rovnoměrně vybrali stejné procesuální zastoupení u charakteristik: smolař, pohodář a pracant. Nikdo z dotazovaných si ne zvolil jako osobní charakteristiku lenocha, přestože několik respondentů u jiné z otázek uvedlo, že lenost je jejich slabou stránkou. Ženy sebe nejvíce považují za smolaře, což koresponduje se skutečností, že lidé bez domova se často považují za pasivní součást osudu, která jen stěží může něco změnit.

Jak vnímáte ostatní osoby bez domova?

Vnímání ostatních	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	%	počet	%
jsem jedním z nich	51	67	14	58	65	65
nejsem jedním z nich	23	30	7	29	30	30
jsou mi lhostejní	2	3	3	13	5	5
celkem	76	100	24	100	100	100

Šedesát sedm procent mužů a padesát osm procent dotazovaných žen se jednoznačně identifikují s komunitou lidí bez domova. Za povšimnutí však stojí fakt, že 30% respondentů se nepovažuje za součást této subkultury. Obvykle se jedná o skupinu osob bez domova, která si uchovala základní hygienické a společenské konvence (hygiena, čisté ošacení). Tito lidé nejsou na první pohled identifikovatelní a neliší se výrazně od běžné populace. Pět procent dotazovaných uvedlo, že jsou jim ostatní členové komunity lhostejní.

Jak vnímáte většinovou společnost?

Sounáležitost	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	%	počet	%
jsem součástí	56	74	9	37	65	65
nejsem součástí	8	10	9	37	17	17
hodnotám společ. nerozumí	12	16	6	25	18	18
celkem	76	100	24	99	100	100

Tabulka ukazuje, jak se lidé bez domova identifikují či neidentifikují s většinovou společností. Šedesát pět procent všech respondentů se považuje za součást celé společnosti. Sedmnáct procent se za její součást nepovažuje a osmnáct procent dotazovaných hodnotám většinové společnosti nerozumí. Smutný je zejména vysoký podíl žen, které se nepovažují za součást společnosti. Ženy se více než muži cítí svým nepříznivým stavem stigmatizovány.

Co si myslíte, že je Vaše silná stránka?

Silná stránka	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	%	počet	%
pracovitost	27	35	4	17	31	31
upřímnost	12	16	9	38	21	21
dobrosrdečnost	10	13	2	8	12	12
nezdolnost	8	10	0	0	8	8
trpělivost	5	7	3	13	8	8
silná vůle	3	4	0	0	3	3
celkem	65	85	18	76	83	83

Na tuto otázku každý z respondentů odpovídal bez jakékoli nabídky možností, což vyloučilo ovlivnění nabízenými možnostmi. Zajímavé je, že většina nejčastěji uváděných odpovědí se shodují jak u mužů, tak i žen. Proto je možné uvést společnou tabulku. Nejvíce dotazovaných mužů se považuje za pracovité, naproti tomu ženy se považují nejčastěji za upřímné. Jak je patrné, nejvíce osob bez domova se považuje za pracovité, dále upřímné, dobrosrdečné, nezdolné či trpělivé. Přestože nezdolnost a silná vůle mají některé shodné rysy, určitou rozdílnost v nich spatřují.

Mezi další uváděné silné stránky patří: kamarádkost, otevřenost, přizpůsobivost, zručnost, spolehlivost, slušnost, flegmatismus, svobodomyšlnost, schopnost umět se bavit, slušnost, sebevědomí, porozumění.

Co je Vaše slabá stránka?

Slabá stránka	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	ženy	počet	%
lenost	8	10	4	16	12	12
nedostatek vůle	47	62	10	42	57	57
jiná	21	28	10	42	31	31
celkem	76	100	24	100	100	100

Tato otázka je opakem předešlé, zjišťuje slabé stránky dotazovaných. V tomto případě, bylo možné volit ze dvou konkrétních odpovědí, případně zvolit variantu „jiná“, kde bylo

nutné doplnit odpověď. Deset procent mužů a šestnáct procent žen uvedlo, že jejich slabou stránkou je lenost. Jednoznačně nejčastěji uváděnou slabou stránkou je nedostatek vůle, kterou přiznalo 62% mužů a 42% žen (celkem 57% dotazovaných).

U mužů možnost „jiná“ reprezentovala následující slabé stránky: závislosti, lehkovážnost, nesamostatnost, tvrdohlavost, naivita, přecitlivělost, agresivita, selhávání v krizových situacích, odkládání problémů. Ženy uvedly: slabý mateřský cit, závislost na partnerovi, netrpělivost, nezodpovědnost, neschopnost vydělat peníze, naivita, nedotahování věcí do konce, lítostivost, axiozita, podceňování vlastních schopností.

3) Okruh otázek mapující hodnoty

Následující okruh otázek je zaměřen na mapování toho, co je pro osoby bez domova důležité a jaké hodnoty považují za nejdůležitější.

Obecně, která kategorie nebo hodnota má pro Vás největší důležitost?

Důležitost hodnot	muži		ženy		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
svoboda	10	13	1	4	11	11
peníze	3	4	1	4	4	4
majetek	0	0	0	0	0	0
přátelé	7	9	3	13	10	10
rodina	18	24	6	25	24	24
láska	4	5	1	4	5	5
zdraví	34	45	12	50	46	46
celkem	76	100	24	100	100	100

Ze srovnání vyplývají dvě výrazné skutečnosti. Nejdůležitější hodnotou je u lidí bez domova zdraví, což ostře kontrastuje s jejich životním stylem, který jen velmi těžko může uspokojivé zdraví zajistit. A to zejména z důvodu: špatné kvality stravy, malé pestrosti a její nepravidelnosti, dále z důvodu nevyhovujících hygienických podmínek, častých závislostí na alkoholu či tabáku, nebo také nedostatečných podmínek pro kvalitní odpočinek.

Neméně důležitým ukazatelem je, že nikdo z dotazovaných neuvedl potřebu vlastnit majetek. U člověka, který má relativně všeho dostatek, by to bylo pochopitelné, ale u lidí, který se nachází v extrémní nouzi je to udivující. Kromě zdraví, dotazovaní považují za významnou hodnotu: rodinu, svobodu, přátele, lásku a peníze. Překvapivě peníze uvedlo za zásadní věc, jen 4% respondentů.

Obecně, jaký je Váš vztah k práci (není podstatné, zda-li v současnosti pracujete)?

Vztah k práci	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	ženy	počet	%
pracovat se mi nechce	1	1	2	8	3	3
práce je nutnost	23	30	7	29	30	30
pocit užitečnosti	52	69	15	63	67	67
celkem	76	100	24	100	100	100

Touto otázkou jsem se pokusil zjistit, jaký mají lidé bez domova vztah k práci. Podstatné nebylo, zda-li dotazovaný v současnosti pracuje. Z praxe vím, že někteří lidé bez domova skutečně pracovat chtějí, ale z různých důvodů, např.: nízké kvalifikace, špatného zdravotního stavu či záznamu v rejstříku trestu, jsou často nezaměstnatelní. Šedesát sedm procent oslovených uvedlo, že jim práce přináší pocit užitečnosti, což je jistě nadsazené číslo vzhledem ke skutečnosti, že pracuje cca 35% lidí bez domova (na smlouvu 6%, brigádně 19% a sběrem šrotu 10%). Třicet procent mužů i žen vnímá práci jako nutnost. Zbýlých 3% respondentů přiznalo, že se jim pracovat nechce. Rovněž tento ukazatel nebude přesně odpovídat realitě. Stává se, že člověk, který je při hledání zaměstnání opakovaně odmítnut, rezignuje. Postupně se naučí vyžít s „málem“. Minimální standard se tak stane jeho životní normou. Tato životní úroveň je zajišťována prostřednictvím sociálních dávek, výtěžkem za sběr šrotu, sběrem papíru nebo vratných lahví, případně žebráním.

Z čeho máte největší radost?

Co přináší radost	muži		ženy		celkem	
	počet	%	počet	ženy	počet	%
prospěšnost/užitečnost	13	17	4	17	17	17
peníze	10	13	2	8	12	12
kontakt s rodinou	9	11	0	0	9	9
přátelé	9	11	2	8	11	11
vztah	7	9	1	4	8	8
děti	5	6	11	47	16	16
zdraví	5	6	0	0	5	5
život	4	5	0	0	4	4
každý drobný úspěch	3	4	0	0	3	3
bydlení	2	3	0	0	2	2
práce	2	3	1	4	3	3
zajištěné potřeby	2	3	1	4	3	3
svoboda	2	3	0	0	2	2
vzpomínky	1	2	0	0	1	1
když něco najdu	1	2	0	0	1	1
sport	1	2	0	0	1	1
sledování TV	0	0	1	4	1	1
plyšová hračka	0	0	1	4	1	1
celkem	76	100	24	100	100	100

Záměrem bylo zjistit, co přináší osobám bez přístřeší v jejich nelehké sociální situaci radost. Jelikož dotazovaní měli možnost se svobodně vyjádřit, uvedli pestrou paletu věcí. Nejvíce mužů uvedlo, že mají radost, když jsou něčím užiteční. Dále peníze patří mezi více zastoupené, což je pochopitelné, protože jejich prostřednictvím je možné okamžitě saturovat některé základní životní potřeby. Rovněž kontakt s rodinou či přáteli, patří k více zastoupeným. Ženám naopak přináší největší radost jejich děti. Většinou tím, že jsou již zajištěné a mají svůj spokojený život.

Posloupnost jednotlivých „radostí“, které zpříjemňují lidem bez domova jejich život je následující: prospěšnost 17%, děti 16%, peníze 12%, přátelé 11% a kontakt s rodinou 9%.

Co je pro Vás důležité?

Co je důležité	muži		ženy		celkem	
	počet	%	počet	ženy	počet	%
zdraví	14	18	5	22	19	19
rodina	14	18	2	8	16	16
bydlení	10	13	4	17	14	14
práce	8	11	1	4	9	9
peníze	6	8	1	4	7	7
láska	5	7	0	0	5	5
život	4	5	0	0	4	4
přežit	3	4	1	4	4	4
zajištění živobytí	2	3	0	0	2	2
radost ze života	2	3	0	0	2	2
přátelé	2	3	0	0	2	2
návrat k normálnímu životu	2	3	1	4	3	3
partner/ka	1	1	1	4	2	2
mít se dobře	1	1	0	0	1	1
svoboda	1	1	0	0	1	1
děti	1	1	4	17	5	5
vaření	0	0	2	8	2	2
víno	0	0	1	4	1	1
opora	0	0	1	4	1	1
celkem	76	100	24	100	100	100

Tabulka uvádí, co lidé bez domova považují ve své současné sociální situaci za důležité. Otázka byla opět koncipována tak, aby respondent nebyl ovlivňován nabízenými možnostmi. Každý byl upozorněn, aby uvedl jednu věc, která ho napadne, a kterou považuje za velmi důležitou. Jak je patrné, nejčastěji uváděnou „věcí“ je zdraví (cca 20% všech dotazovaných). Dále je to rodina, kterou uvedlo 16% respondentů, bydlení 14%, práce 9%, peníze 7%, děti a láska 5% respondentů.

Co pro Vás není důležité?

Co není důležité	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	ženy	počet	%
alkohol	21	28	8	33	29	29
majetek	16	21	2	8	18	18
politika	14	18	5	21	19	19
peníze	7	9	1	4	8	8
drogy	5	8	1	4	6	6
mínění ostatních o mě	3	4	2	9	5	5
úřady	3	4	0	0	3	3
sláva	2	3	0	0	2	2
stát	1	1	0	0	1	1
problémy	1	1	1	4	2	2
víra	1	1	0	0	1	1
pýcha	1	1	0	0	1	1
dluhy	1	1	0	0	1	1
falešní přátelé	0	0	3	13	3	3
hazardní hry	0	0	1	4	1	1
celkem	76	100	24	100	100	100

Následující otázka je opakem předchozí. Nutno dodat, že působila největší problémy. Zodpovězení trvalo nejdelší dobu, případně bylo nutné se k této otázce na závěr vracet. Rovněž se stávalo, že jí respondenti záměrně vynechávali. Při vrácení dotazníku a zjištění této skutečnosti, jsem trval na jejím doplnění. Uznávám, že zvolená forma bez nabízených možností nebyla vždy nejvhodnější a nesla sebou těžkosti. I přes tyto problémy jsou získaná data vyhodnotitelná a mají určitou výpovědní hodnotu. Výčet nejméně důležitých věcí, které respondenti uvedli je kompletní. Nevíce mužů i žen uvedlo, že pro ně není důležitý alkohol, celkově cca 30%, následuje politika 19% a majetek 18%.

Doplňující otázkou tohoto okruhu otázek je často diskutované téma: lidé bez domova a jejich vztah k alkoholu. Otázka zněla:

Jaký je Váš vztah k alkoholu?

Vztah k alkoholu	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	ženy	počet	%
nepotřebuje	36	47	13	54	49	49
někdy	35	46	10	42	45	45
užívá často	5	7	1	4	6	6
celkem	76	100	24	100	100	100

Čtyřicet devět procent dotazovaných uvedlo, že alkohol nepotřebuje a ani ho nevyhledává. Téměř stejné procento přiznalo, že si rádo alkohol občas dá, a jen 6% respondentů, napsalo, že alkohol užívá často. Minimálně poslední ukazatel neodpovídá přesně realitě. Častých uživatelů alkoholu je jistě daleko více. Někteří z nich tuto skutečnost záměrně zkreslují nebo si jí nechtějí přiznat. Nejvíce se za tento problém stydí ženy, u kterých je alkohol příčinou vzniku bezdomovství, dokonce častější než u mužů. Přestože lidé bez domova jsou skutečně častými konzumenty alkoholických nápojů, není pravdivý velmi rozšířený mýtus, že se tito lidé ke svému bezdomovství nejčastěji propili. Pochopitelně, že i takové případy existují, ale obvykle si životní styl spojený s pravidelnou konzumací alkoholických nápojů osvojují postupně. Alkohol u lidí bez domova plní nejčastěji dvě funkce. V prvním případě, a to je nejčastější případ, slouží jako snadno dostupné „antidepressivum“, které pomáhá navodit pocit euforie a snesitelnosti situace. V druhém případě, který je sice výjimečný, ale o to závažnější, alkohol slouží jako nástroj plánované sebeztrouky. Někteří bezdomovci tímto způsobem řeší jimi pociťovanou bezvýchodnost situace („Ať už mám konečně pokoj“).

4) Okruh otázek mapující sociální oporu

Sociální oporu vnímám jako velmi důležitý ukazatel možné motivace, zejména u lidí bez domova. Často se setkávám s tvrzením, že již není důvod, pro který se snažit věci měnit. „Všichni mě odepsali“. „Nikommu na mě nezáleží“. „Nemám nikoho, na koho bych se mohl spolehnout“...atp.

Jak moc je pro Vás důležitý někdo blízký?

Důležitost někoho blízkého	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	%	počet	%
samotář	3	4	3	12	6	6
občas	19	25	4	17	23	23
blízkost někoho je důležitá	54	71	17	71	71	71
celkem	76	100	24	100	100	100

Jak je patrné, statisticky velmi významné procento respondentů (71%) uvedlo, že je pro ně velmi důležitá blízkost někoho druhého. Dvacet tři procent dotazovaných mívá období, kdy jsou rádi sami, i životní etapu, kdy potřebují sdílet své radosti a strasti s někým blízkým. Jako vyslovené samotáře se vnímá pouze 6% dotazovaných.

Očekáváte, že Vám ve Vaší situaci někdo pomůže? Pokud ano, uveďte kdo.

Očekávaná pomoc	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	%	počet	%
ne	43	57	10	42	53	53
ano	33	43	14	58	47	47
celkem	76	100	24	100	100	100

Otázku jsem směřoval k zjištění, jestli lidé bez domova očekávají od někoho pomoc. U mužů a žen jsou očekávání rozdílná. Téměř 60% mužů uvedlo, že jediný, kdo jim může pomoci, jsou oni sami. U žen je to přesně naopak. Ženy více čekají, že pomoc přijde zvenčí. Celkově doufá v podporu někoho jiného 47% respondentů. Z nich 16% očekává pomoc od rodiny, 15% od pomáhající organizace (Charity, Armády spásy), 6% od druha či družky, 3% od přátel, 2% od bytového odboru a úřadu práce, 1% doufá v pomoc Boha.

Udržujete kontakty s rodinou?

Kontakt s rodinou	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	%	počet	%
ano	43	57	15	63	58	58
ne	33	43	9	37	42	42
celkem	76	100	24	100	100	100

Překvapivě, téměř 60% všech respondentů udržuje kontakt se svou rodinou. Nutné je však dodat, že tyto kontakty mají velmi rozdílnou formu a četnost. U některých dochází ke kontaktu jen velmi zřídka, u jiných často a pravidelně. Pravidelné a časté jsou spíše výjimkou. Vzájemné kontakty mívají podobu: osobních setkání, prostřednictvím telefonických hovorů či mailů. Obvykle se stává, že komunikace probíhá jen s některými členy rodiny, např. s matkou nebo dcerou, a často bez vědomí ostatních. Komunikace s rodinou je velmi důležitá pro udržení alespoň minimální motivace. Pakliže není, dochází poměrně záhy k rezignaci. Postupně ubývá důvodů, proč se o „něco“ snažit. Přestože ne každý to přizná, všichni potřebujeme žít s vědomím, že nás má někdo rád, a záleží mu na nás.

Myslíte si, že by se přítomností někoho blízkého u Vás zvýšila motivace k změně nepříznivé sociální situace?:

Motivace	muži		ženy		celkem	celkem
	počet	%	počet	%	počet	%
ano	58	76	18	75	76	76
ne	18	24	6	25	24	24
celkem	76	100	24	100	100	100

Pro $\frac{3}{4}$ respondentů je důležitým aspektem motivace přítomnost někoho blízkého. Právě neexistence blízké osoby, která by pomohla nadlehčit nelehkou sociální situaci, je často jedna z hlavních příčin pasivity osob bez přístřeší. Takovému člověku je pak jedinou oporou jiná osoba bez domova, od které však nelze očekávat, že bude dotyčného motivovat ke změně. Za své problémy či selhání se nemusejí navzájem před sebou stydět, a tak se v tomto pasivním způsobu života nepřímo podporují.

Jen přibližně čtvrtina dotazovaných uvedla, že přítomnost blízké osoby by neměla na jejich motivaci žádný vliv. Jako důvod převážně uváděli, že mají velké dluhy, se kterými by jim stejně nikdo nepomohl.

5) Okruh otázek mapující kvalitu života

Otázky tohoto okruhu měly za cíl zjistit, jakou lidé bez domova pociťují spokojenost či nespokojenost s vybranými oblastmi života. Těmito oblastmi jsou :

- fyzické zdraví
- psychické zdraví
- bydlení
- vztahy s ostatními
- partnerské vztahy
- peníze
- strava

Následující tabulka ukazuje, jak všichni respondenti (muži i ženy) hodnotili jednotlivé vybrané oblasti. Uvedené hodnoty značí absolutní čísla, respektive procenta.

Oblast	zcela spokojen	velmi spokojen	spíše spokojen	nespokojen	velmi nespokojen
fyzické zdraví	29	14	33	14	10
psychické zdraví	24	20	26	17	13
střecha nad hlavou	12	5	21	15	47
vztahy s ostatními	26	19	37	13	5
vztahy partnerské	22	11	17	8	42
peníze	6	2	17	31	44
strava	27	8	44	8	13

Nejprve se pokusím o obecné zhodnocení získaných dat a následně podrobněji představím jednotlivé sledované oblasti. Na první pohled je patrné, že žádná ze sledovaných oblastí nevykazuje extrémní hodnoty, např. 0 či výrazně převyšující 50%. Nejvíce zcela

spokojených respondentů je v oblasti fyzického zdraví a stravy. Naopak nejvíce nespokojení jsou lidé bez domova s oblastí bydlení a financí.

Fyzické zdraví

Oblast	zcela spokojen		velmi spokojen		spíše spokojen		ne - spokojen		velmi nespokojen	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
počet	24	5	8	6	28	5	10	4	6	4

Fyzické zdraví patří dle poskytnutých dat k oblastem s největší spokojeností. Nejenom že v kategorii zcela spokojených je uvedeno nejvíce respondentů, ale sečtou-li se hodnoty ve sloupcích: zcela spojen, velmi spokojen a spíše pokojen, zjistíme, že $\frac{3}{4}$ dotazových je se svým fyzickým zdravím více či méně spokojených. Naopak 24% respondentů je se svým zdravotním stavem nespokojeno.

Psychické zdraví

Oblast	zcela spokojen		velmi spokojen		spíše spokojen		ne - spokojen		velmi nespokojen	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
počet	20	4	17	3	21	5	9	8	9	4

Rovněž psychické zdraví patří k oblastem, které nevykazují hodnotové extrémy a řadí se spíše k oblastem „spokojenějším“. Přesto 30% respondentů, kteří jsou se svým psychickým zdravím nespokojeni nebo dokonce velmi nespokojeni, není zanedbatelné číslo. U lidí bez domova není neobvyklé se setkat s diagnózami jako jsou: schizofrenie, deprese, anxiozita, automutilace, obsedantně-kompulzivní porucha aj.

Střecha nad hlavou

Oblast	zcela spokojen		velmi spokojen		spíše spokojen		ne - spokojen		velmi nespokojen	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
počet	11	1	3	2	16	5	15	0	31	16

Otázka bydlení patří naopak k oblastem s nejmenší mírou spokojenosti, což je pochopitelné. Jak je patrné, 62 % respondentů jsou s ubytovacími podmínkami nespokojeni nebo dokonce velmi nespokojeni. To však neznamená, že zbylých 38% respondentů má uspokojivé a stabilní bydlení. Připomínám důležitou skutečnost, která může významně výsledky zkreslit. Lidé bez domova hodnotí svoji situaci a budoucnost vždy v horizontu krátkého časového období, cca do 14 dnů. V případě, že v době, kdy je respondent dotazován, má zajištěné (i když jen dočasně) bydlení, bude svoji situaci hodnotit jako vyhovující.

Vztahy s ostatními

Oblast	zcela spokojen		velmi spokojen		spíše spokojen		ne - spokojen		velmi nespokojen	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
počet	18	8	15	4	30	7	9	4	4	1

Rovněž otázka vztahů patří mezi oblasti, u kterých převládá spíše spokojenost. Dá se říci, že přibližně 80% respondentů je ve vztazích s ostatními spokojených. Tyto vztahy lidé bez domova obvykle vnímají v souvislosti se svojí komunitou. Této pospolitosti pomáhá vědomí, že v obdobné situaci nejsou sami. O harmonickém ideálu ale hovořit nelze, nebývá výjimkou, že pokud je k tomu příležitost, okrade jeden druhého. S odkazem na argument: „Kdo dnes nekrade?“

Vztahy partnerské

Oblast	zcela spokojen		velmi spokojen		spíše spokojen		nespokojen		velmi nespokojen	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
počet	14	8	8	3	13	4	6	2	35	7

V oblasti partnerských vztahů jsou patrné zejména tyto skutečnosti: Prvním je fakt, že 50% respondentů považuje svůj partnerský vztah za více či méně dobrý. Zcela spokojeno je 22%, velmi spokojeno 11% a spíše spokojeno 17% všech dotazovaných. Stejný počet respondentů, čili 50%, naopak ve vztazích spokojeno není. Nespokojeno je 8% a velmi nespokojeno dokonce 42%, což je poměrně vysoké procento. Je však potřeba upřesnit, že kategorie „velmi nespokojených“, zahrnuje jak nespokojenost v osobním vzatu, tak neexistenci partnera. Tato skutečnost však vyvstala až v průběhu výzkumu.

Finance

Oblast	zcela spokojen		velmi spokojen		spíše spokojen		ne - spokojen		velmi nespokojen	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
počet	6	0	2	0	13	4	22	9	33	11

Oblast financí patří jednoznačně k nejméně vyhovující oblasti ze všech zkoumaných. Celých 75% osob bez přístřeší uvedlo, že jsou nespokojeni nebo velmi nespokojeni se svou finanční situací. Jen 25% dotazovaných je více či méně spokojených. Největší část z nich tvoří lidé, kteří nemají žádný oficiální příjem (mzdu, soc. dávky). Živí se obvykle sběrem kovů a tříděním odpadu. Naučili se vyžít jen s minimálními náklady.

Strava

Oblast	zcela spokojen		velmi spokojen		spíše spokojen		ne - spokojen		velmi nespokojen	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
počet	20	7	5	3	34	10	5	3	12	1

Zde, více než v jiné oblasti je patrné, že lidé, jsou-li přinuceni okolnostmi, se naučí přežít s minimálními požadavky a na tento standard si postupně zvyknout. Je zajímavé, že jen 21% respondentů považuje své stravovací podmínky za nevyhovující. Spíše spokojených je 44% a zcela spokojených 27%, což považuji za vysoké číslo. Jedná se pravděpodobně o osoby, které pobírají sociální dávky a využívající všech dostupných zařízení typu nízkoprahových denních center. V několika případech jsem zabránil nechtěnému zkreslení dat, když jsem zjistil, že otázku někteří pochopili, jako hodnocení kvality poskytované stravy v zařízení, ve kterém probíhalo dotazníkové šetření. Potvrdil se tak můj předpoklad, že je lepší otázky respondentům číst a zároveň možné nejasnosti vysvětlit. Zejména u lidí, u kterých byl zjevný mentální handicap.

4.4 Interpretace výsledků výzkumu

Výzkum potvrzuje známou skutečnost, že bezdomovství je zejména doménou mužské části populace. Z dlouhodobější statistiky lze říci, že cca 85 % lidí bez domova tvoří muži. Nicméně pozvolně přibývá i žen-bezdomovkyň. Věk se nejčastěji pohybuje mezi 30 až 60 lety, přičemž dominuje věk kolem 50 let. Nejvíce lidé bez domova postrádají stabilní bydlení a rodinu. Bydlení + rodina = domov. Domov není jen střecha nad hlavou, ale především bezpečí, jistota a podpora v nouzi.

Následující část se věnuje vyhodnocení hypotéz:

Hypotéza č. 1:

„Životní podmínky lidem bez domova vyhovují.“

Tvrzení je neplatné.

Z výsledků výzkumu je zřejmé, že životní podmínky vyhovují jen 8% dotazovaných osob. Pravdivost tohoto tvrzení potvrzuje i fakt, že pouze 3% respondentů svoji sociální situaci hodnotí jako vyhovující. Přestože většině lidem bez domova jejich životní podmínky nevyhovují, pro část z nich se postupně tento životní standard stane snesitelný, a následně se s tímto stavem smíří.

Hypotéza č. 2:

„Lidé bez domova nemají zájem pracovat.“

Tvrzení je neplatné.

Nízké procento zaměstnaných osob bez domova by mohlo napovídat o jejich nezájmu pracovat. Je však potřeba rozlišovat „nechtít pracovat“ od „nemožnosti pracovat“, ať už jsou příčiny objektivního nebo subjektivního charakteru (viz faktory diskriminující bezdomovce při žádosti o práci). Pouze 3% dotazovaných uvedlo, že pracovat se jim nechce. Z výzkumu rovněž vyplývá, že cca lidí bez domova práce přináší pocit užitečnosti. Ať už je skutečnost jakákoli, důležité je, že dotazovaní vnímají: práci, užitečnost a pracovitost jako důležité hodnoty. Jak je známo, práce není jen prostředkem k zajištění živobytí, ale je rovněž výrazem sociálního postavení, pramenem sociálních kontaktů, základní jednotkou časové struktury dne a života vůbec. Zejména dlouhodobá nezaměstnanost má devastující dopad na člověka.

Pokud lidé bez domova pracují, mají obvykle práci jako vedlejší zdroj příjmu. Zaměstnaní jsou buď nelegálně, v lepším případě formou dohody o provedení práce. Práce na černo často bývá jedinou příležitostí k výdělku při nařízené exekuci nebo pro ty, co postrádají doklady. Trh s nelegální prací je rozsáhlý. Zdroje obživy bývají různé a někdy i na pomezí zákona. Platí však, že se většinou nedopouštějí závažnější trestné činnosti (Marek a kol., 2012, s. 80).

Hypotéza č. 3:

„Z hlediska vzdělání dominuje základní vzdělání.“

Tvrzení je neplatné.

Lidé bez domova dosahují různého stupně vzdělání a mají různou kvalifikaci. Najdeme mezi nimi osoby se základním vzděláním i vysokoškoláky. Obecně však bezdomovci dosahují nízkou úroveň vzdělání. Jako nejčastěji uváděné nejvyšší dosažené vzdělání převládá vyučení.

Hypotéza č. 4:

„Z hlediska rodinného stavu mezi lidmi bez domova převažují rozvedení jedinci.“

Tvrzení je neplatné.

Přestože bezdomovství je často spojováno s alkoholem a následným rozpadem rodiny, nejvíce lidí bez domova je svobodných. Je zřejmé, že osoba bez rodiny je vystavena většímu riziku sociálního vyloučení než osoba s rodinným zázemím. Podle výzkumů, izolovaný muž je čtyřikrát více ohrožen bezdomovstvím než manželský pár, sedmnáctkrát vyšší riziko bezdomovství existuje u rodin s jedním rodičem oproti úplným rodinám (Hradečtí, 1996, s. 39).

Hypotéza č. 5:

„Lidé bez domova očekávají, že jim někdo pomůže.“

Tvrzení je neplatné.

Přestože rozdíl není výrazný, mezi bezdomovci převažuje názor, že problémy si má každý vyřešit sám. Pravdou je, že očekávání mužů a žen jsou rozdílná. Zjednodušeně řečeno, submisivní žena pokorně očekává pomoc zvenčí, hrdý muž si musí pomoci sám.

Hypotéza č. 6:

„Lidé bez domova se jednoznačně identifikují se svou komunitou.“

Tvrzení je neplatné.

Přestože většina lidí bez domova se identifikuje se svojí komunitou, více jak ¼ osob se za její součást nepovažuje. Zajímavé je, že se to týká i osob, které již řadu let postrádají střechu nad hlavou. Identifikace s komunitou je pro některé jedince velmi důležitá, protože nahrazuje původní rodinu, a člověk se tak stává součástí širší „rodiny“, poskytující svým členům nepřímou sociální oporu a pocit sounáležitosti.

Hypotéza č. 7:

„Nejvíce zastoupenou slabou stránkou lidí bez domova je lenost.“

Tvrzení je neplatné.

Lidem bez domova je často vytýkána pasivita a lenost. Oni sami považují za svou největší slabinu nedostatek vůle. V absenci aktivní i pasivní vůle, lze spatřovat jednu z hlavních příčin pasivity a nedostatečné motivace. Jelikož bezdomovci žijí převážně přítomností, nic neočekávají a o budoucnosti příliš neuvažují. Je to i určitá ochrana před dalším stresem a obavami, že budoucnost stejně nemůže přinést nic pozitivního.

Hypotéza č. 8:

„Nejdůležitější hodnotou lidí bez domova je bydlení.“

Tvrzení je neplatné.

Ve výzkumech životních hodnot v České republice se opakovaně na prvním místě ocitá zdraví jako hodnota základní a nejvyšší (Možný, 2002, s. 51). Je spodivem, že lidé, kterým chybí nejzákladnější životní potřeby, si rovněž uvědomují důležitost a význam této hodnoty.

Hypotéza č. 9:

„Největší radost přináší lidem bez domova alkohol.“

Tvrzení je neplatné.

Přestože alkohol lidem bez domova pomáhá navodit pocit chvilkového štěstí, respektive zpříjemnit prožívání neutěšené životní situace, nepovažují tuto „radost“ za nejdůležitější. Překvapivě, nejvíce uváděným důvodem k radosti - je být užitečný. Těžko říci, na kolik je toto tvrzení pravdivé. Zkreslování reality u lidí bez domova není pravou lží, má primárně za cíl podporu sebeúcty.

Hypotéza č. 10:

„Přítomnost životního partnera zvyšuje motivaci ke změně nepříznivé sociální situace.“

Tvrzení je platné.

Z výsledků výzkumu je zřejmé, že neexistence osoby v podobě osobního či partnerského vztahu je jedna z významných bariér, které brání reintegraci. Sociální opora nám dává nejen posilující zážitek zvládnutelnosti náročných životních situací, ale i vědomí toho, že je vždy na koho se obrátit, načerpat sil a znovu vykročit. Sociální opora tedy patří mezi významné pozitivní činitele, jež mají schopnost upravovat, pozměňovat nepříznivý vliv různých životních situací a vypořádání se s nimi“ (Machalová, 2010, s. 91).

4.5 Návrhy a opatření

Informace zjištěné prostřednictvím výzkumu poskytují jen rámcovou představu o tužbách, potřebách a hodnotách, lidí bez domova, neříkají nic o konkrétních lidech, jejich životních situacích a o tom, jací vlastně ve skutečnosti jsou, neboť co člověk, to jiný životní příběh. Je velmi důležité neustále zpřesňovat a prohlubovat poznání o tomto fenoménu, protože jenom tak je možné účinně tomuto sociálně-patologickému jevu předcházet. Důraz je potřeba směřovat do oblasti prevence: primární, sekundární i terciární. V rámci primární prevence je žádoucí se zaměřit na oblast příčin vedoucích k bezdomovství. Zde vidím potenciál a příležitost pro sociální pedagogiku, jejímž předmětem zájmu jsou sociální aspekty výchovy a vývoje osobnosti. Skrze působení na děti, mládež a celé rodiny může být nápomocna při předcházení vzniku sociálního vyloučení. Největší pozornost zasluhují zejména mladí lidé, kteří mají zkušenost s institucionální péčí. Tyto děti žijí v umělém prostředí bez možnosti poznávat funkce rodiny. Obvykle jim chybí základní kompetence k samostatnému životu. Osvěta o rizicích bezdomovství a jak jim odolávat, prováděná ve školách, ale nejen v nich, může být silným preventivním prostředkem. Důležité jsou přitom důrazy na hospodaření s penězi a obrana proti zadlužování. Preventivní opatření musí rovněž směřovat na následující rizikové skupiny: neplatiči nájemného (již při prvních problémech s neplacením), dlouhodobě nezaměstnaní a osamělí lidé bez rodinného zázemí. V rámci terciární prevence je důležité pozornost směřovat na okolnosti, proč lidé bez domova na ulici zůstávají, případně proč se na ulici vracejí. V praxi se ukazuje, že otázka bezdomovostí není prioritou, a tak prevence je dosud v začátcích – pokud lze o ní vůbec mluvit.

ZÁVĚR

Diplomová práce si kladla za cíl shrnout nejdůležitější poznatky o problematice bezdomovství, přispět k hlubšímu poznání tohoto jevu, vymezit základní pojmy, osvětlit souvislosti, upozornit na předsudky a nepravdy s bezdomovstvím spojené. Prostřednictvím výzkumu rovněž zanalyzovat vybrané aspekty kvality života lidí bez domova.

Jedním z cílů, které jsem si na počátku diplomové práce stanovil, bylo přispět k větší informovanosti o problematice bezdomovství, jelikož tento fenomén je stále okrajovým tématem. Tento fakt je patrný z neexistence jasné koncepce, nesystémového přístupu při řešení problémů a nedostatečné prevence. Problém je, že v oblasti prevence neexistují žádné univerzální metody, vše je závislé na mnoha dalších faktorech. Přesto ale za optimální preventivní strategii můžeme považovat posilování a podporu pozitivních podmínek jako celku (např. morálky, zdraví, právního systému...) (Machalová, 2010, s. 46). Proto již na úrovni základních škol je nutné se věnovat celospolečenským a sociálním tématům jako jsou: problémy a potřeby handicapovaných, sociálně znevýhodněných, vést k solidaritě a prosociálnímu chování, rozvíjet odpovědnost za věci veřejné, podporovat sociální kohezi.

Dalším dílčím cílem, bylo upozornit na skutečnost, že obvykle uváděné příčiny bezdomovství nejsou vždy hlavními ani jedinými důvody vzniku tohoto jevu. Důležité je zejména hledat primární příčiny a vzájemnou provázanost jednotlivých činitelů. Z praxe vím, že mnohdy je příčinou selhání jeden z následujících handicapů, a to handicapu sociálního, psychického nebo mentálního. Pokud budeme znát skutečné příčiny je možné bojovat nejen proti samotnému jevu, ale rovněž i proti předsudkům.

Empirická část měla za cíl zjistit jak lidé bez domova vnímají svoji sociální situaci, jak vnímají sami sebe i celou společnost, jaké hodnoty jsou pro ně důležité, nebo jaká je jejich spokojenost s vybranými ukazateli kvality života. Přestože si uvědomuji, že moje práce má svoje výzkumné limity, myslím, že postihla základní problémy a handicapy, se kterými se lidé bez domova potýkají. Prostřednictvím dalších výzkumů je možné rozkrýt hlubší souvislosti a provázanost jednotlivých příčin a jejich vlivů. Zajímavé výsledky by

mohlo přinést sledování proměny hodnot a spokojenosti v průběhu času, prostřednictvím longitudinální výzkumné strategie.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BARGEL, M., MÜHLPACHR, P., a kol. 2010. *Inkluze versus exkluze-dilemata sociální patologie*. 1. vyd. Brno: IMS, 184 s. ISBN 978-80-87182-12-3.
2. BAUMAN, Z., 1995. *Úvahy o postmoderní době*. 1 vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 165 s. ISBN 80-858550-12-5.
3. DISMAN, M., 2005. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
4. DUFKOVÁ, J., URBAN, L., DUBSKÝ, J., 2008. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Aleš Čermák, 237 s. ISBN 978-80-7380-123-6.
5. ERIKSEN, T.H., 2010. *Syndrom velkého vlka*. 1 vyd. Brno: Doplněk, 216 s. ISBN 978-80-7239-244-5.
6. FRANKL, V. E., 1994. *Člověk hledá smysl. Úvod do logoterapie*. 1. vyd. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 88 s. ISBN 80-901601-4-X.
7. FROMM, F., 1992. *Mít nebo být*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 176 s. ISBN 28-003-92.02/03.
8. GIDDENS, A., 1999. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
9. HASSOVÁ, J., 2005. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova: sedm skutečných příběhů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 100s. ISBN 80-244-1238-1.
10. HRADECKÝ, I., a kol. 2007. *Definice a typologie bezdomovství*. 1.vyd. Praha: Naděje, 50 s. ISBN 978-80-86451-13-8.
11. HRADECKÝ, I., 2005. *Profily bezdomovství v České republice: Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé*. 1. vyd. Praha: Naděje, 16 s.
12. HRADECKÝ, I., HRADECKÁ, V., 1996. *Bezdomovství – Extrémní vyloučení*, 1. vyd. Praha: Naděje, 85 s.
13. JANDOUREK, J., 2001. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 288 s. ISBN 80-7178-535-0.
14. JESENSKÝ, J., 2000. *Andragogika a gerontagogika handicapovaných*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 354 s. ISBN 80-7184-823-9.

15. JIRÁSKOVÁ, V., 1997. *Vzdělání v postmoderní době*. In Kolektiv. *Hodnoty a vzdělání*. Praha: Univerzita Karlova. 83 s.
16. KELLER, J., 2010. *Tři sociální světy*. 1. vyd. Praha: Slon, 211 s. ISBN 978-80-7419-031-5.
17. KELLER, J., 2009. *Soumrak sociálního státu*. 2. vyd. Praha: Slon, 158 s. ISBN 978-80-7419-017-9.
18. KELLER, J., 1994. *Úvod do sociologie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 168 s. ISBN 80-90-1059-7-1.
19. KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J., 2002. *Základy stupidologie - Život s deprivanty II*. 1. vyd. Praha: Galén, 490 s. ISBN 80-7262-078-9.
20. LIPOVETSKY, G., 1998. *Éra prázdnoty - Úvahy o současném individualismu*. 1. vyd. Praha: Prostor, 269 s. ISBN 80-85190-74-5.
21. MACHALOVÁ, M. a kol. 2010. *Dialógy o závislostech*. 1. vyd. Bratislava: Takeoff Advertising, s.r.o., 240 s. ISBN 978-80-970370-9-3.
22. MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L., 2012. *Bezdomovectví, v kontextu ambulantních sociálních služeb*. 1. vyd. Praha: Portál, 176 s. ISBN 978-80-262-0090-1.
23. MAREŠ, P., 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 248 s. ISBN 80-85850-61-3.
24. MATOUŠEK, O., a kol. 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2.vyd. Praha: Portál, 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0.
25. MOŽNÝ, I., 2002. *Česká společnost - Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. 1. vyd. Praha: Portál, 208 s. ISBN 80-7178-624-1.
26. MÜHLPACHR, P., 2008. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 194 s. ISBN 978-80-210-1550-7.
27. PAYNE, J., a kol. 2005. *Kvalita života a zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 629 s. ISBN 80-7254-657-0.
28. PRUDKÝ, L., ŠMÍDOVÁ, M., 2011. *Kudy ke dnu*. 1. vyd. Praha: SOCIOKLUB, 135 s. ISBN 978-80-86140-68-1.

29. PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., 2008. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.
30. PUNCH, K., 2008. *Základy kvantitativního šetření*. 1. vyd. Praha: Portál, 152 s. ISBN 978-80-7367-381.
31. SEKOT, A., 2004. *Sociologie v kostce*. 2. vyd. Brno: Paido, 206 s. ISBN 80-73-15-077-8.
32. ŠIMON, P., 2011. *Vliv latentních determinantů na sociální exkluzi*. Brno, Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Institut mezioborových studií, vedoucí bakalářské práce Aleš Sekot.
33. ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B., 2008. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 111 s. ISBN 978-80-7338-069-4.
34. ŠUBRT, J. a kol. 2008. *Soudobá sociologie III. – Diagnózy soudobých společností*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 382 s. ISBN 978-80-246-1486-1.
35. VAĎUROVÁ, H., MŮHLPACHR, P., 2005. *Kvalita života-Teoretická a metodologická východiska*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 143 s. ISBN 80-210-3754-7.
36. VÁGNEROVÁ, M., 1999. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 444s. ISBN 80-7178-214-9.
37. VÁGNEROVÁ, M., 2000. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
38. ZVOLSKÝ, P., 2003. *Obecná psychiatrie*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 192s. ISBN 80-7184-494-2.
39. WIKIPEDIE. *Konzumerismus* [online] . [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Konzumerismus>
40. UNDP, © 2013. *Eight Goals for 2015*. [online] . [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/mdgoverview.html>
41. FEANTSA, © 2011. *FEANTSA – About Us* [online] . [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://www.feantsa.org/?lang=en>

SEZNAM PŘÍLOH

Dotazník

PŘÍLOHA P I:

Dotazník

Vážení, obracím se na Vás s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku. Protože o bezdomovectví panuje mnoho zkreslených představ a mýtů, chtěl bych alespoň malou měrou přispět svojí diplomovou prací ke změně černobílého vnímání lidí bez domova. Přestože některé otázky v tomto dotazníku Vám mohou připadat nepodstatné nebo i podobné, odpovzte prosím podle pravdy na všechny. Odpovědi jsou anonymní a důvěrné.

Nejdříve si každou otázku přečtěte, včetně všech nabízených možností. Následně vyberte jen jednu možnost, a tu buď zakřížkujete do , případně vepište do místa, kde jsou tečky..... Důležité je, aby Vámi zvolená odpověď byla podle charakteru otázky co nejvýstižnější, nejstručnější nebo nejdůležitější. Děkuji za Váš čas a ochotu.

(1) Pohlaví: muž žena

(2) Váš současný stav: svobodný/ná ženatý/vdaná rozvedený/ná
vdovec/vdova

(3) Váš věk: 18-24 let 25-29 let 30-39 let 40-49 let 50-59 let
60 a více let

(4) Vaše nejvyšší dosažené vzdělání je:

zvláštní škola/ praktická základní vyučen/a střední vyšší
vysokoškolské

(5) Vyhovují Vám vaše současné životní podmínky?:

- ano
- jen částečně
- ne

(6) Co Vám nejvíce schází?:

.....

(7) Co považujete ve své situaci za nejobtížnější? V čem vidíte hlavní problém?:

- samota
- neexistence bydlení
- nedostatek financí
- nejistá budoucnost
- něco jiného

(8) Jak vnímáte svoji současnou sociální situaci?:

- jako velmi obtížnou
- snesitelnou
- ucházející
- vyhovující

(9) Jaký je Váš hlavní zdroj obživy?:

- sociální dávky
- sběr kovů nebo třídění odpadu
- brigády
- zaměstnání na smlouvu
- jiný způsob

(10) V čem spatřujete hlavní příčinu Vaší nepříznivé soc. situace?:

- v sobě
 - v ostatních lidech
 - v nepříznivých životních okolnostech
 - jiný důvod který za Vaši situaci může
 -
-

(11) Jak sám/sama sebe jako člověka vnímáte?:

- jsem smolař
- pohodář
- pracant
- lenoch
- někdo jiný

(12) Jak vnímáte ostatní osoby bez domova?:

- jsem jedním z nich
- necítím se být jedním z nich
- jsou mi lhostejní

(13) Jak vnímáte většinovou společnost?:

- považuji se za její součást
- jsem mimo tuto společnost
- hodnotám většinové společnosti nerozumím

(14) Co si myslíte, že je Vaše silná stránka?

.....

(15) Co je Vaše slabá stránka?:

- lenost
- nedostatek vůle
- jiná

(16) Jaký je Váš vztah k alkoholu?:

- nepotřebuji ho
- rád si ho dopřávám
- užívám ho často

(17) Obecně, která kategorie nebo hodnota má pro Vás největší důležitost?:

- svoboda
- peníze
- majetek
- přátelé
- rodina
- láska
- zdraví

(18) Obecně, jaký je váš vztah k práci (není podstatné, zda-li v současnosti pracujete)?:

- pracovat se mi nechce
- práce je nutnost
- práce mi přináší pocit užitečnosti

(18) Z čeho máte největší radost?

.....

(19) Co je pro Vás důležité?:

.....

(20) Co pro Vás není důležité?:

.....

(21) Jak moc je pro Vás důležitý někdo blízký?:

- samota mi vyhovuje (vystačím si sám/sama)
- občas někoho potřebuji

- přítomnost někoho blízkého je pro mě velmi důležitá

(22) Očekáváte, že Vám ve Vaší situaci někdo pomůže (případně kdo)?:

- ne
➤ ano

(23) Udržujete kontakty s rodinou?:

- ano
➤ ne

(24) Myslíte si, že by se přítomností někoho blízkého u Vás zvýšila motivace ke změně nepříznivé sociální situace?:

- ano
➤ ne

(25) Posuďte, do jaké míry se cítíte v uvedených oblastech svého života spokojen/a a zaškrtněte příslušné okénko.

oblast	zcela spokojen	velmi spokojen	spíše spokojen	ne - spokojen	velmi nespokojen
fyzické zdraví					
psychické zdraví					
střecha nad hlavou					
vztahy s ostatními					
vztahy partnerské					
peníze					
strava					

Ještě jednou děkuji za Váš čas strávený nad vyplňováním tohoto dotazníku ☺.